

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁRSKA PRÁCA

Výchovné štýly v lesbických rodinách

Výchovné styly v lesbických rodinách

Parenting styles in lesbian families

Laura Pátková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Smetáčková PhD.

Studijní program: Psychologie

Studijní obor: Psychologie s rozšířením o speciální pedagogiku

Odovzdaním tejto bakalárskej práce na tému Výchovné štýly v lesbických rodinách potvrdzujem, že som ju vypracovala pod vedením vedúceho práce samostatne za použitia v práci uvedených prameňov a literatúry. Ďalej potvrdzujem, že táto práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

Praha, 19.4.2021

Touto cestou by som chcela poďakovať mojej vedúcej práce docentke Irene Smetáčkovej za jej cenné rady pri písaní práce a patričnú podporu. Tiež by som chcela poďakovať kolegyni Karolíne Reichertovej za skvelú spoluprácu a podporu pri vedení rozhovorov, keďže sme mali pri jej téme Špecifiká vzťahu lesbických rodín so školou tých istých respondentov. A v neposlednom rade sa chcem poďakovať všetkým respondentkám, ktoré súhlasili s účasťou na tomto výskume.

ABSTRAKT

Práca sa bude zameriavať na výchovu a postupy výchovy detí v lesbických rodinách. Výskum bude prebiehať kvalitatívne prostredníctvom rozhovorov so siedmimi rodinami. Cieľom práce je zmapovať podmienky výchovy v konkrétnych lesbických rodinách, či sa v rodinách dbá na prípravu detí na inakosť, ktorá ich môže postihnúť, alebo naopak. Následne sa výsledky porovnajú, a to aj s doterajšími zahraničnými a domácimi výskumami v danej oblasti. Výsledky práce priniesli zistenia o tom, že jednotlivé lesbické matky využívajú pri výchove tzv. demokratické štýly, vzťah k deťom bol popisovaný ako kladný a využívané je vo výchove stredné vedenie. Matky sú toho názoru, že je potrebné dbať na potreby ich detí, počúvať ich názor na vec a v určitých aspektoch ich nechávať aj spolurozhodovať, samozrejme s prihliadaním na vek. Matky aj od malička deťom predstavujú rôzne typy rodín (Heteroparentálne, homoparentálne, single) či už prostredníctvom knížiek, filmov alebo dokonca aj kontaktu s inými homoparentálnymi rodinami. Na možnú homofóbiu väčšina matiek deti zatiaľ nepripravujú. V troch rodinách prebiehajú aj kontakty detí a darcov spermií.

KLÍČOVÁ SLOVA

rodina, homoparentálne rodiny, lesbické rodiny, LGBT, výchova

ABSTRACT

The thesis will focus on the upbringing styles in lesbian families. Research is going to be qualitative and will be held through interviews with the seven families. The aim of the thesis is to describe the conditions of upbringing styles in lesbian families. Then we will compare the results, also with other studies in this field. The results showed, that lesbian mothers use so called democratic parenting styles. They think, that it is important to respect their children's needs, hear their thoughts and opinions and in most cases (according to age) to let them decide what they want. The mothers educate their children in types of families (heteroparental, homoparental, single) from young age. They do it via films, fairy tales and books, mothers also provide meetings with other homoparental families to their children. When it comes to homophobia, most of the couples do not prepare their children for theoretical unpleasant situations. In three of seven families the children also have contact with donors.

KEYWORDS

family, upbringing, LGBT, lesbian families, homoparental families

Obsah

Úvod	8
1 Rodina.....	10
1.1 Poňatia rodiny	10
1.1.1 Sociológia rodiny.....	10
1.1.2 Psychológia rodiny	11
1.2 História rodiny a súčasnosť	12
1.2.1 Problematika rozvodu.....	14
1.3 Nové usporiadania rodiny a alternatívy k rodine.....	15
2 Výchova.....	17
2.1 Základné vymedzenie	17
2.2 Druhy výchovy	18
2.2.1 Rodinná výchova	18
2.2.2 Školská výchova.....	22
2.3 Výchovné štýly	23
2.3.1 Model štyroch štýlov výchovy	25
2.3.2 Model deviatich polí spôsobov výchovy	25
2.3.3 Vplyvy na voľbu výchovných štýlov	26
3 Homoparentalita a lesbické rodiny	28
3.1 Vymedzenie	28
3.2 Problematika homoparentálneho rodičovstva a cesty k nemu.....	28
3.2.1 Cesty k založeniu rodiny	30
3.3 Spoločenské vnímanie homoparentálnych rodín	31
3.3.1 Coming out rodiny.....	34
3.4 Lesbické rodiny a lesbické rodičovstvo.....	35

3.4.1	Proces cesty k rodičovstvu	36
3.4.2	Pestúnska starostlivosť alebo adopcia	37
3.4.3	Role v lesbickom rodičovstve a výchovné štýly	37
4	Výskumná časť	41
4.1	Cieľ výskumu.....	41
4.2	Metodológia	42
4.3	Výskumný súbor	44
4.4	Etika výskumu	47
4.5	Analýza dát	47
4.6	Výsledky výskumu	49
4.6.1	Homoparentálne rodičovstvo.....	49
4.6.2	Výchova zažitá respondentkami.....	54
4.6.3	Vlastný výchovný štýl	58
4.6.4	Postoje spoločnosti k homoparentálnym rodinám a vnímanie vlastnej rodiny	
	68	
5	Diskusia	74
	Záver.....	77
	Zoznam informačných zdrojov.....	78
	Zoznam príloh	83

Úvod

Homoparentálne rodiny sú už roky predmetom mnohých výskumov. V spoločnosti sa neustále objavujú otázky typu, či sú takéto páry schopné dieťaťu poskytnúť objektívne kvalitnú výchovu, či je vhodné pre samotné dieťa vyrastať v prostredí s homosexuálnymi rodičmi, aký má táto rodina vplyv na jeho psychický vývoj a adaptáciu, sexuálnu orientáciu a podobne. Veľká časť spoločnosti je stále aj v súčasnosti proti homoparentálnemu rodičovstvu a adopcii. V doterajšej väčšine výskumov tejto problematiky sa potvrdilo, že homoparentálne páry vedia poskytnúť dieťaťu rovnako kvalitné výchovné prostredie ako heteroparentálne páry. Myslím si, že pochopenie tejto problematiky je pre spoločnosť veľmi dôležité, keďže stále jej veľká časť považuje homosexuálov za niekoho, kto rodičom byť prosto nemôže a nie je na to vhodný. Podľa môjho názoru práve mnohí o tejto téme dostatočne informovaní a k tomu by som aj chcela prispieť touto prácou a ozrejmiť niektoré presvedčenia. Mnohé štúdie sa zameriavali aj na výchovu a rodičovstvo homoparentálnych párov, aké výchovné štýly volia, ako konkrétne vyzerá ich rodinné prostredie. Táto práca sa zameriava práve na problematiku výchovy konkrétne siedmich lesbických matiek. Jej cieľom je zmapovať uvažovanie matiek o výchove svojich detí, aké ciele si vo výchove kladú, aké hodnoty deťom vštepujú, aké výchovné štýly aplikujú. Dokázať, že vedia dieťaťu poskytnúť plnohodnotnú výchovu. Ďalej aj zobrazit' problematiku toho, ako sa dané rodiny vysporiadávajú s prípadnou homofóbiou, prípadne či deti matky pripravujú dopredu na to, že by taká situácia mohla raz teoreticky nastať. Dôležitým aspektom je takisto problematika typov rodín. Práca mapuje práve to, či jednotlivé matky predstavujú deťom rôzne typy rodín ako heteroparentálne a či s nimi aktívne rozoberajú to, aký typ rodiny sú konkrétne oni sami. Zásadnou otázkou je to aj kvôli neustálym argumentom odporcov homoparentálneho rodičovstva, ktorí zaryto tvrdia, že sa dieťa pohybuje iba v prostredí danej rodiny a nemá dostatok vzorov opačného pohlavia, prípadne budú oni sami homosexuálnej orientácie. Ďalšia téma, ktorú uchopujem sa zameriava na postavenie darcov v rodinách, keďže sa konkrétne v tomto prípade jedná o deti, ktoré vznikli prostredníctvom asistovanej reprodukcie a jedna z matiek je biologickou matkou. Práca sa zameriava na aspekt toho, či darcovia vystupujú v živote detí, či sa prípadne podieľajú na výchovnom procese dieťaťa.

Štruktúra tejto práce je delená na úvod, teoretickú časť, výskumnú časť, diskusiu a záver. V teoretickej časti rozoberám problematiku rodiny, výchovy a homoparentálnych rodín. V prípade rodiny je dôležité zobrazit' jej charakteristiku, vývoj a premenu jej štruktúry v čase a tak sa dostať až k porovnaniu s typmi rodín v súčasnosti, najmä s homoparentálnymi rodinami. V kapitole výchovy popisujem filozofiu výchovy, jednotlivé typy výchovných štýlov, ktoré pomôžu lepšie porozumieť uvažovaniu matiek o výchove ich detí. Výskumná časť zobrazuje priebeh konkrétneho výskumu a jeho výsledky. Jednalo sa o kvalitatívny výskum, vedený prostredníctvom rozhovorov s matkami zo siedmich lesbických rodín. V diskusii porovnávam výsledky svojho výskumu s výsledkami doterajších výskumov danej problematiky.

1 Rodina

1.1 Poňatia rodiny

1.1.1 Sociológia rodiny

Rodina figuruje medzi spoločenskými inštitúciami, ktoré sa v spoločnosti vyskytuje odjakživa. Ani táto inštitúcia nie je výnimkou a postupom času prešla značným vývojom, ktorý zahŕňa poňatie spoločnosťou či štruktúru. (Giddens, 1999). Inštitúcia sa stále mení aj v súčasnosti. Dnes predstavuje privátny priestor, ktorý sa postupne vyvíjal, no tiež sa prejavuje socializácia v rámci vonkajšieho sveta, rodina je napriek svojmu intímne charakteru kontrolovaná štátom a aj napríklad školou. V súčasnej dobe je rodina hlavne prostredím založenom na vzájomných vzťahoch, no nebolo to tak vždy. (De Singly, 1999).

Základných definícií rodiny sa naprieč rokmi vyvinulo veľké množstvo. Jednu si predstavíme, a to v podaní Anthonyho Giddensa. Giddensova definícia rodiny hovorí: *„Rodina predstavuje skupinu osôb priamo prepojených príbuzenskými vzťahmi, ktorej dospelí členovia sú zodpovední za výchovu detí.“* (Giddens, s.156, 1999). Má poskytovať ochranu svojim členom pred okolitým, zložitým svetom, predstavuje intímne útočisko. (Možný, 2002). Medzi súčasť rodinnej inštitúcie teda patrí aj manželstvo a príbuzenstvo. Manželstvo je charakterizované ako: *„Sociálne akceptovateľný a posvätený sexuálny zväzok medzi dvoma dospelými osobami. Príbuzenství je vzťah medzi jedinci, ktorý vzniká buď to sňatkem, alebo pokrevnými vazbami v otcovské či materské linii“*. (Giddens, s. 156, 1999).

Rodina pozostáva z dvoch základných typov. Vo väčšine kultúrnych a spoločenských usporiadaní rozlišujeme tzv. nukleárnu a rozšírenú rodinu. Nukleárnu rodinu tvoria dvaja dospelí manželia a ich vlastné alebo adoptívne deti. Ak s nimi v spoločnej domácnosti žije aj ďalšie príbuzenstvo, hovoríme o rozšírenej rodine. Keďže rodinu tvorí rodičovský pár s deťmi, v prípade heterosexuálnych párov sa väčšinou skloňuje pojem manželstvo. Manželstvá sa delia na tzv. monogamné (zväzok medzi dvoma osobami) a polygamné (zväzok jednej osoby s viacerými ľuďmi). Dnes už však manželstvo pre založenie rodiny nie je podmienkou, mnohé páry zostávajú v kohabitácii, ale o tom neskôr (Giddens, 1999).

1.1.2 Psychológia rodiny

Psychologický pohľad definuje rodinu ako priestor pre napĺňovanie citových a biologických potrieb všetkých zúčastnených členov. Psychológia rodiny má pôvod najmä vo vývojovej a sociálnej psychológii či psychológii osobnosti. Autori Beutler, Burr a kol. formulovali nasledujúce základné znaky rodiny pre rozlíšenie od ostatných inštitúcií alebo domén:

1. Medzigeneračná povaha a permanentnosť vzťahov – trvácne a dlhodobé vzťahy oproti iným
2. Vzťahy sa týkajú osôb ako celku
3. Simultánne procesová orientácia
4. Emocionálna intenzita
5. Kvalitatívne ciele – vytváranie intimity, emocionálnej blízkosti
6. Výchovné vedenie – opatera a starostlivosť o deti
7. Altruistické hodnoty

(Beutler, Burr et. In Gecková, Koteková & Šimová, 1998).

Mnohí autori vydeľujú aj jednotlivé funkcie rodiny. Najrozšírenejšie a najviac používané sú funkcie: emocionálna, biologicko-reprodukčná, socializačno-výchovná, ekonomicko-zabezpečovacia. (Gecková, Koteková & Šimová, 1998).

Môžeme pozorovať, že psychologický pohľad na rodinu sa sústreďuje najmä na prežívanie zúčastnených osôb a ich uspokojenia v rámci tejto inštitúcie. Boli vytvorené aj konkrétne psychologické modely efektívneho fungovania rodiny v rámci rozličných psychologických smerov a škôl. V rodinnej terapii rozoznávame okrem iných napríklad strategický model, postavený na riešení problémov. Základnými pojmami tu sú flexibilita, široký a pružný repertoár správania a hierarchia. Rodina je teda definovaná ako funkčný systém plniaci rôzne úlohy (Gecková, Koteková & Šimová, 1998).

Sociálna psychológia tiež predstavuje niekoľko pohľadov na fungovanie rodiny. Ide napríklad o symbolicko-interakčnú teóriu, ktorej autorom je Burgess. Vidí rodinu ako systém osôb, ktoré medzi sebou navzájom interagujú. Hess a Handel predstavujú v rámci teórie jednotlivé interakčné dimenzie: úsilie udržiavať vyhovujúcu mieru blízkosti, snaha rodiny dosahovať uspokojujúcu mieru zhody v závažných rodinných témach, ustanovenie

hraníc subsystémov a systémov celkovo, venovanie pozornosti rôznym biosociálnym zdrojom, ktoré determinujú rodinný život. (Gecková, Koteková & Šímová, 1998).

1.2 História rodiny a súčasnosť

Rodina je dnes vzťahovou inštitúciou, priestor pre napĺňovanie potrieb jedinca. Keď sa však pozrieme do minulosti usporiadania rodiny, môžeme pozorovať iné funkcie tejto inštitúcie. Išlo hlavne o reprodukciu a zachovanie rodu. Túto funkciu môžeme pozorovať už v antických civilizáciách ako staroveký Rím a Grécko. Napríklad v gréckej spoločnosti bola tolerovaná homosexualita a manželstvo bolo povolené ukončiť, ale najmä na podnet muža. Manželstvo bolo monogamné, ale bol tolerovaný styk mimo manželského zväzku. Boli využívané aj rôzne antikoncepcné metódy, ako rôzne odvary a potratové nápoje.

S nástupom kresťanstva a stredoveku sa situácia mení. Čo najväčší počet detí bol požehnaním, antikoncepcné metódy sa netolerovali, akýkoľvek milostný pomer mimo manželstva bol neprijateľný a rozvod neprichádzal do úvahy. Homosexualita sa stala hriechom. Tiež sa líšil vzťah k deťom. V renesančnej dobe boli deti posielané z domu preč pracovať už vo veku 7-9 rokov. Boli skôr braní za malých dospelých, detstvo ako také bolo vydelené až okolo 18. storočia, prispelo k tomu aj zavedenie povinnej školskej dochádzky.

Naprieč dejinami sa menilo aj postavenie žien v rodine a celkovo v spoločnosti. V 19. storočí industriálnej doby bolo čoraz väčšia potreba hotových peňazí v rodine, a tak sa postupne začali do pracovného života zapájať aj ženy. Vykonávali jemné ručné práce ako šitie, či neskôr sa stávali po sťahovaní do miest vychovávateľkami v mestských školách. Nasledovalo získanie volebného práva a práva na vzdelanie. Postupne sa aj zvyšoval vek vstupu do manželstva, v stredoveku ženy často nedosahovali plnoletosti, keď manželstvá uzatvárali, v socializme po 2. svetovej vojne, mali ženy v priemere 20-25 rokov. (Horská, Kučera, Mauer & Stloukal, 1990).

V roku 2017 podľa českého štatistického úradu to bol u žien vek 29,8 a u mužov 32,2. rokov (CZSO).

Lawrence Stone vymedzuje základné tri fázy vývoja rodiny v 16.-19. storočí. Najskôr to bola nukleárna rodina, kde členovia rodinu nevnímali ako priestor pre napĺňovanie citových potrieb ako v súčasnosti. Išlo predovšetkým o rodenie detí. Voľba manželov a manželiek

detí bola na rodičoch. Manželská láska skoro neexistovala. V druhej fáze sa začala prejavovať intenzívnejšia rodičovská láska voči deťom, manželstvá a rodiny začali naberať citovú podstatu, tretia fáza je charakteristická už usporiadaním tradičnej rodiny, akú poznáme dnes. Spojenú citovými väzbami zameriavajúcu sa na výchovu detí, manželov sprevádza romantická láska. Partnerov si ľudia začali voliť slobodne. (Giddens, 1999). V histórii rodiny môžeme pozorovať celý vývin rodinného usporiadania. Vidíme tak, za akých okolností sa rodina premieňala a čo predchádzalo vzniku usporiadaní, aké poznáme dnes, ako napríklad homoparentálne rodiny rozoberané v tejto práci, či kohabitované páry.

Ako som už spomínala, inštitúcia rodiny prechádza neustálymi zmenami v usporiadaní. Do mnohých kultúr preniká vplyv západnej spoločnosti. Postupne sa počas rokov neustále presadzovali nukleárne typy rodín a zanikali rodiny rozšírené. Najvýznamnejšie vyčlenené premeny tejto inštitúcie naprieč históriou boli podľa Anthonyho Giddensa v niekoľkých bodoch:

1. Postupný zánik dôležitosti rozšírených a príbuzenských rodín
2. Vlastný výber životného partnera
3. Akcent na názory a práva ženy v rámci inštitúcie
4. Zánik príbuzenských manželstiev
5. Väčšia sexuálna sloboda
6. Dôraz na práva detí

Tieto body sa samozrejme nedajú aplikovať na všetky kultúry, v niektorých prevláda stále napr. rozšírená rodina. V západnej spoločnosti má ale väčšina rodín tieto znaky: sú nukleárneho typu, sú patrilineárne (deti majú priezvisko muža, dedia v mužskej línii), sú monogamné a manželstvo vychádza z romantickej lásky zúčastnených osôb. (Giddens, 1999).

Horská, Kučera, Mauer a Stloukal (1990) tiež spomínajú zmeny vo forme predlžovania života obyvateľstva, menej detí v rodine a pokles stability manželstiev.

Tiež je stále viac a viac variabilné usporiadanie rodiny, tradičné role ženy v domácnosti a pracujúceho muža už nie sú všadeprítomné. Premennivým sa stalo aj jednotlivé plnenie povinností v rodine. Ženy neplnia iba „typicky ženské“ povinnosti a muži typicky „mužské“.

Každý člen má čoraz viac väčšiu autonómiu. Štát sa práve do právneho postavenia rodín začal zapájať vo väčšej miere koncom 19. storočia. Zameriava sa najmä na práva dieťaťa a ochranu rodiny. Zasahuje viac aj do intímneho charakteru rodiny, napríklad zákonmi o potratoch, antikoncepcii, sociálnom zabezpečení a rozvode. Zmenilo sa aj rodinné usporiadanie v zákonoch, manželstvo už pre založenie rodiny nie je podmienkou, toto zabezpečuje zákon o sociálnej ochrane (De Singly, 1999).

1.2.1 Problematika rozvodu

Manželstvo bolo dlho charakterizované ako nezrušiteľná doména. Tento fakt už ale ako vieme v súčasnosti neplatí. Plne sa rozvod presadil v 60. rokoch minulého storočia. Rozvod bol v tej dobe braný ako žaloba jedného z partnerov z dôvodu nevhodného správania alebo nevery. (Giddens, 1999).

Toto slovo sa už však skloňuje oveľa skôr, rozvod bol uzákonený napríklad vo Francúzsku už v roku 1792. V roku 1816 bol však opätovne zrušený. (Horská, Kučera, Mauer & Stloukal, 1990). Vieme však nájsť aj nefunkčné manželstvá, ktoré pretrvávajú až do smrti zúčastnených. Dôvody na takéto konanie zahŕňajú väčšinou deti alebo vieru v inštitúciu kvôli náboženstvu. Rozvodov však pribúda, a to z niekoľkých dôvodov. Najvýraznejším ukazovateľom je to, že sa manželstvo už neberie ako forma predávania majetku, ako to bolo kedysi. Dnes sa kladie hlavne dôraz na osobnú spokojnosť v manželstve. Na rozvody sa dívajú spoločnosti rôzne. Predstavuje na jednej strane spôsob ako ukončiť neprosperujúci vzťah, môže však aj spôsobiť veľkú citovú a ekonomickú ujmu. Čo sa týka detí, má na nich rozvod rodičov veľký dopad, avšak je to veľmi individuálne. Niektoré deti môžu trpieť v dlhodobom nefungujúcom manželstve rodičov a po rozvode sa im uľaví, iné utrpia väčšiu emocionálnu ujmu práve kvôli rozvodu, ktorá ich môže prenasledovať po zvyšok života. S touto situáciou súvisí aj téma slobodného rodiča. Pre mnohých rodičov je to veľmi náročná situácia, hlavne čo sa týka času a finančných prostriedkov. Hlavne sa čiastočná absencia jedného rodiča podpíše aj na deťoch. (Giddens, 1999).

Neúplné rodiny, teda s jedným rodičom, sa vždy brali ako nefunkčné, no nie je tomu tak v každom jednom prípade. Záleží na mnohých faktoroch, ktoré fungovanie rodiny ovplyvňuje. Často sa však hovorí o možnej väčšej náchylnosti detí k behaviorálnym problémom až k poruchám chovania. (Sobotková, 2001).

Podľa Matějčka rozvod môže byť vhodným spôsobom ukončenia dlhodobého trápenia a nezhôd medzi manželmi, je ale možné, že sa vytúžené zmeny po ňom nedostavia, a nastane len väčšia frustrácia a stres. Neexistuje dieťa, ktoré by rozvodom netrpelo, odlišujú sa len typy reakcií a vysporiadania, ktoré sú ovplyvnené vekom alebo pohlavím. (Dytrych, Matějček, 1994).

Po rozvode sa však mnohí buď znovu za niekoho vydajú alebo si nájdu nový partnerský vzťah. Tu sa práve dostávame k novému typu rodiny, a to s nevlastnými rodičmi či súrodencami. Všetci zúčastnení sa tým ocitajú vo zvláštnej a neľahkej situácii. Vynárajú sa mnohé otázky ako: Príjmu deti nového rodiča? Ako ho majú osloviť? Má sa k nim nevlastný rodič správať ako k vlastným? (Giddens, 1999).

Rodinu ponímame ako systém a príchodov nových členov – nevlastných rodičov sa vytvoria akési subsystémy a spojenectvá, napríklad súrodencov proti tzv. votrelcovi – novému partnerovi. Stretneme sa často aj s konfliktom u dieťaťa o lojalitu k vlastnému verzus nevlastnému rodičovi. Nový partner môže do rodiny priviesť aj svoje vlastné deti, tu sa ale vo výskumoch ukazuje, že vzťahy medzi nevlastnými súrodencami bývajú väčšinou dobré. Avšak môžu sa líšiť výchovné štýly nevlastných rodičov s vlastnými, čo treba brať do úvahy a ak je to nutné, hľadať kompromisy. Pri zbližovaní nevlastného rodiča a nevlastného dieťaťa sa najmä odporúča rodičovi trpezlivosť, neoplácať prípadné provokácie (Dytrych, Matějček, 1994).

1.3 Nové usporiadania rodiny a alternatívy k rodine

Inštitúcia manželstva v posledných rokoch nedisponuje takou dôležitosťou a nutnosťou ako kedysi. Na prvý sexuálny styk sa po väčšine nečaká až do svadby ako v minulosti. Veľké množstvo mladých ľudí v súčasnosti žije v tzv. kohabitácii. Pár zdieľa spoločnú domácnosť, no nie sú zákonom manželia. Týmto majú možnosť sa pred možným uzavretím manželstva dôkladne spoznať a vyskúšať si spoločné bývanie. Niektoré páry dokonca v kohabitácii ostávajú a majú deti, aj keď nie sú zobrať. V minulosti boli tiež rozšírené tzv. komuny. Išlo o väčšie spoločenstvo ľudí žijúcich na jednom mieste, kde prevládala sexuálna voľnosť a pri výchove detí všetci vzájomne spolupracovali. Ďalším novodobým typom rodiny sa stali tzv. homoparentálne rodiny, na ktoré sa v tejto práci zameriame a podrobnejšie budem o nich

hovoríť v inej kapitole. Rodiny pozostávajúce z rodičovského páru rovnakého pohlavia. (Giddens, 1999).

V prípade homoparentálnych rodín nie sú však naplnené všetky znaky rodiny. Jedná sa najmä o medzigeneračný prenos. V drvivej väčšine prípadov sú deti homosexuálneho páru heterosexuálne a nemusia zažívať tie isté druhy problémov ako ich rodičia v mladosti. Chýba cit pre generačnú zakorenenosť. Kľúčová je v rámci homoparentálnej rodiny a homosexuálneho páru miera coming outu. Musí byť vyvinutá ich osobná identita. (Sobotková, 2001). Tiež je otázna funkcia rodiny biologicko-reprodukčná. Pre homosexuálne páry prirodzené počatie dieťaťa možnosťou nie je, a tak si musia v tejto oblasti dopomôcť.

V niektorých štátoch majú homosexuálne páry povolený zväzok registrovaného partnerstva, a tiež adopciu detí. Tam kde adopcia povolená nie je, volia homosexuálne páry v prípade dvoch otcov náhradnú matku, alebo v prípade dvoch matiek umelé oplodnenie. (Giddens, 1999).

2 Výchova

2.1 Základné vymedzenie

Výchova je bezpodmienečne dôležitým aspektom života každého jedinca. Ovplyvňuje nás v našom spôsobe života, hodnotách, či názoroch. Spolupodieľa sa na tvarovaní našej osobnosti.

Podľa Čápa pod výchovou rozumieme: „*Záměrné a k určitému cíli směřující působení dospělých na děti s použitím určitých výchovných prostředků a metod (např. přesvědčování, odměny a tresty). Takto chápaná výchova tedy patří mezi vnější podmínky, které formují, determinují vývoj osobnosti, vedle vlivu ostatních podmínek. zejména dědičnosti a nahodilých vlivů prostředí společenského a přírodního.* (Čáp, s.13, 1996).

Dieťa je vo výchovnom procese ovplyvňované niekoľkými činiteľmi. Výchova je rozdelená medzi jednotlivé prostredia, v ktorom sa dieťa počas života pohybuje. Interakcia jednotlivých prostredí vytvára spoločne ucelený obraz osobnosti dieťaťa. Každá rodinná výchova je iná, aby sme porozumeli, prečo je určitá výchova taká aká je, musíme vidieť kontext prostredia, v ktorom sa daná rodina vyskytuje. Ide konkrétne o:

1. Mikroprostredie – prostredie pozostávajúce z členov rodiny dieťaťa, školy, priateľov či prostredia krúžkov
2. Mezoprostredie - mesto alebo dedina, v ktorom dieťa žije, kraj, sídlisko
3. Makroprostredie – predstavuje spoločnosť a kultúru v danej krajine, podmienky krajiny

(Čáp, 1994)

Najväčší zreteľ sa v rámci výchovy dáva na rodinnú a školskú výchovu. Podrobnejšie sa budeme v tejto kapitole venovať výchove rodinnej. Prostredie školy a rodiny, a tiež ich vzájomná interakcia je dôležitá hlavne v procese socializácie dieťaťa. V rámci výchovy rodinnej prebieha socializácia **primárna**. Primárna socializácia sa zameriava hlavne na individualitu dieťaťa, identifikáciu s rodičmi a na vytváranie bezpečného priestoru pre dieťa. Slovo primárna vychádza zo základu primus – teda rád. Ide hlavne o uvedenie dieťaťa do základných zákonov a pravidiel spoločnosti. Na druhej strane **sekundárna** socializácia, ktorá začína v škole, upevňuje naučené zručnosti dieťaťa v rámci primárnej socializácie

a konfrontuje ho s novým prostredím, novými pravidlami, rádom (ktoré sú pevné a nemenné), novými vzťahmi mimo rodinu a rolou žiaka. Akcentuje hlavne na kolektívnosť a fungovanie v kolektíve. Primárna a sekundárna socializácia idú tak ruka v ruke a jedna bez druhej sa nezaobídu (Štech & Viktorová, 2001).

2.2 Druhy výchovy

2.2.1 Rodinná výchova

Rodina má v procese výchovy tri základné funkcie: individualizačnú, multikultúračnú a socializačnú (Malach, 2004). Spolu s ďalšími zúčastnenými inštitúciami majú formovať individualitu človeka, ktorý dokáže vykonávať základné sociálne role a podieľať sa na rozvoji kultúry spoločnosti, či vedy. Rodinná výchova pozostáva zo všetkých zložiek, a to napríklad z rozumovej (názorový vplyv, tvorba prekonceptov o spoločnosti a svete, estetickej (poskytovanie podmienok, najmä finančných pre estetickú alebo umeleckú výchovu v zariadení), či mravnej (učenie tolerancii). Problémom býva, že si často rodičia svoju výchovnú funkciu neuvedomujú v plnom rozsahu. Zvyknú sa považovať iba za poskytovateľov potrieb dieťaťa ako je napr. jedlo, bývanie a sociálne potreby ako láska. Rodina tiež využíva aj špecifické výchovné prostriedky, patrí medzi nich: rodinné prostredie, výchovné metódy, výchovné formy, kultúrne artefakty a médiá, šport a kultúra. (Malach, 2004).

Medzi výber hlavných činiteľov, ktoré rodinnú výchovu ovplyvňujú patria: vzdelanie rodičov, počet detí, zamestnanie rodičov, množstvo stráveného času s deťmi, vzťah rodičov k deťom a naopak (Laca, 2013).

Rodinné prostredie by malo spĺňať isté znaky ako napríklad: autorita rodičov, nastavené výchovné ciele, osobné vytvorené pravidlá pre celú rodinu či priestor pre dieťa podieľať sa na rozhodovaní o ich voľnom čase (Laca, 2013). **Výchovné metódy** záležia na konkrétnych daných cieľoch výchovy. Môže sa jednať o metódy príkladov alebo vysvetľovania. Formy predstavujú napríklad pracovné činnosti, rodinné výlety (Malach, 2004).

Čo sa týka výchovných prostriedkov, medzi najpoužívanjšie okrem iných patria aj odmeny a tresty. Odmeny sa používajú na nejakého pozitívne hodnotenie žiaduceho správania dieťaťa, tresty naopak na hodnotenie nežiaduceho správania. Môžeme to prirovnať k učeniu,

konkrétne klasickému podmieňovaniu. Dieťa sa naučí, že isté chovanie prináša odmenu. Musí si však uvedomiť, že ide o hodnotenie práve jeho správania a nie jeho osobnosti. Ruka v ruke s odmenami a trestami ide aj prostriedok presvedčovania. Vychovávateľ by mal spolu s trestom dieťaťu ozrejmiť prečo bolo jeho správanie nevhodné, prečo by mal dané pravidlá dodržiavať. Vo viacerých prípadoch sa pri presvedčovaní využíva pokladanie otázok, aby si dieťa samo uvedomilo, v čom bolo jeho chovanie nesprávne. S tým má súvislosť aj implicitný a explicitný postup presvedčovania. Pri explicitnom postupe vychovávateľ priamo vysvetlí dieťaťu, ako by sa malo a nemalo chovať, na druhú stranu implicitný postup dieťa nechá samo rozmýšľať o tom, čoho sa dopustilo. Je to však vhodné viac pre oblasti, v ktorých už dieťa niekedy predtým pochybilo. Všetky tieto náležitosti patria pod **zámerné** výchovné pôsobenie, predom stanovené výchovné ciele, ktoré chcú rodičia svojimi postupmi dosiahnuť (Čáp, 1993).

Dieťa v rámci rodiny značne ovplyvňuje aj spôsob života. Ten zahŕňa spôsob výchovy, starostlivosť o deti, voľný čas, vzdelávanie, morálne a duchovné hodnoty. Celková filozofia a názorová orientácia členov rodiny sa značne na jedincovi podpisuje. Často sa skloňuje výraz konzumného života, ktorý predstavuje život plný zábavy, nenásytnosti a povinnosti sa ocitnú často v úzadí. Tu sa zas uplatňuje sociálne a observačné učenie. Dieťa preberá, to, čo vidí. Aspekty ako spôsob života a prostredie, ktorým sa rodina obklopuje patrí do **nezámernej** výchovy. Prostredie, ktoré rodinu obklopuje ale vôbec nie je jednotné. V spoločnosti najmä v makroprostredí a mezoprostredí, môžu naraziť na odlišné hodnotové, kultúrne či ekonomické orientácie (Čáp, 1993).

S touto problematikou sa môže spájať aj výraz **subkultúra**. Subkultúra podľa sociologického slovníku značí: „*Soubor specif. norem, hodnot, vzorů chování a životní styl charakterizující určitou skupinu v rámci širšího společenství, příp. tzv. dominantní či hlavní kultury, již je tato skupina konstitutivní součástí*“ (Maříková, Petrusek & Vodáková, s. 1248, 1996). Subkultúry vznikajú vplyvom rôznych aspektov, môže sa jednať o činiteľ sociálnej vrstvy, či etnickej príslušnosti alebo náboženskej orientácie. Pohyb rodiny v prostredí danej subkultúry tak určuje názorovú rodinnú orientáciu, hodnotovú orientáciu a postoje k vzdelaniu alebo k školskej výchove. Subkultúra môže byť v rámci dominantnej

kultúry ale aj na okraji spoločnosti (Maříková, Petrusek & Vodáková, 1996). To, čo ale dieťa naozaj ovplyvní, môžu z veľkej časti korigovať rodičia (Čáp, 1993).

Nie všetky rodiny však plnia súčasný stanovenú dobrú kvalitu výchovy, ktorú nastavuje spoločnosť, preto môžu nastať rôzne chyby v rodinnej výchove ako nadmerná stimulácia (rodičia majú na dieťa nadmerné požiadavky), nedostatočná stimulácia (rodičia nekladú skoro žiadne požiadavky), násilie v rodine, nesúlad medzi rodičmi, či nesúlad s výchovou inštitucionálnou (Malach, 2004).

Medzi dôležité procesy v ranom veku dieťaťa patrí aj vytvorenie citovej väzby k opatrojúcej osobe, teda v klasickom rodinnom modeli – matke. Existujú prípady, v ktorých sa táto väzba nemusí vôbec vytvoriť. Typickým príkladom je, ak dieťa žije od narodenia mimo rodiny v zariadení ústavnej výchovy, no táto situácia môže nastať aj v prostredí rodiny. Rodina sa vtedy však vyznačuje tým, že je disharmonická či neúplná. Starostlivosť o dieťa je zanedbávaná, matka má k nemu negatívny vzťah (Čáp, 1993). Čo sa však týka neúplnej rodiny, je to veľmi individuálne. Neúplná rodina neznamená vždy spravidla rodinu nefunkčnú (Elišková, 2008). Záleží na mnohých pôsobiacich faktoroch ako napríklad na procese adaptácie členov rodiny, osobnosti rodičov, detí a vzťahoch medzi nimi (Sobotková, 2001). Vplyvom nevytvorenia citovej väzby vzniká stav nazývaný sa psychická deprivácia. Deprivácia môže vzniknúť však z rôznych príčin, vo všeobecnosti sa objavuje, ak nie sú uspokojované základné potreby človeka a nemá dostatok stimulov vo svojom prostredí (Šulová, 2007).

Okrem zanedbávajúcej výchovy však môže nastať aj hyperprotektivita. Ochraňujúce matky sa príliš o svoje deti strachujú, nepúšťajú ich do spoločnosti iných detí, berú ho mladšie ako v skutočnosti je. Môže to prameniť z manželských problémov, či z predošlej negatívnej skúsenosti v podobe potratu, alebo smrti dieťaťa (Čáp, 1993).

Kladný postoj rodičov voči dieťaťu buduje medzi zúčastnenými všeobecne kladný vzťah, identifikačný priestor, ale aj kladný vzťah k spoločnosti. Negatívny postoj podnecuje často u dieťaťa delikvenciu, vyhľadávanie nevhodných partií. Nenastáva identifikácia s rodičmi (Čáp, 1993).

V rodinnej výchove vystupuje tiež aj problematika genderových rolí. Genderová rola značí správanie, ktoré je spoločenskými normami určené ako správanie typické pre ženské alebo mužské pohlavie (Hrdličková, 2007).

Jednotlivé role matky a otca sú utvárané stereotypnými znakmi, ktoré by podľa spoločnosti mali splňať. Konvenčne je to model pracujúceho otca – živiteľa rodiny, ktorý sa do výchovy príliš nezapája a žena starajúca sa o deti a chod domácnosti. V prípade ženy sa jedná o rolu expresívnu a v prípade muža o rolu inštrumentálnu. Expresívna rola ženy má poskytovať pocit bezpečia v rodine a rovnováhu, emocionálnu podporu, zatiaľ, čo inštrumentálna mužská rola materiálne zabezpečenie, riešenia rozličných problémov, manažovanie (Conway, Bourque, Scott, 1987). Avšak aj dnes, keď vo veľkom množstve rodín pracujú obidvaja rodičia, matky sa starajú o domácnosť a deti dvakrát viac ako otcovia (Coltrane, 2000).

Aj keď postavenie muža a ženy v rodičovských roliach prešlo premenou a muži sa v súčasnosti venujú domácim prácam a deťom viac ako kedysi, stále v tejto oblasti vedú ženy. Podľa výskumu verejnej mienky Sociologického ústavu AV ČR z roku 2006 o rozdelení domácich prác a starostlivosti o deti v rodičovskom heterosexuálnom páre, ženy trávia spomínanými aktivitami oveľa viac času ako muži. Konkrétne sa jedná o 3,89 hodín v prípade mužov a 9,11 hodín u žien. Veľký rozdiel je však spôsobený aj tým, že matky konkrétne na materskej dovolenke trávia čas starostlivosťou o deti a domácimi prácami 17,35 hodín. V prípade mužov na rodičovskej dovolenke je to 12,93 h, pracujúci muži – 3,61 h a pracujúce ženy 5,71 h. Konkrétne v prípade starostlivosti o deti, záleží pri zapojení rodičov aj na veku dieťaťa. O mladšie deti sa výrazne viac stará matka vo všetkých náležitostiach, ako trestanie, hranie sa s deťmi, chodenie k lekárovi, na výlety. Podieľanie sa na týchto aktivitách u mužov rastie s vekom dieťaťa (Bierzová, 2006).

Tieto role poskytujú prvé modely správania, ktoré dieťa môže pozorovať. Aj keď matky v rodine už tiež v súčasnosti pracujú ako otcovia a snažia sa poskytnúť dobrý vzor svojim deťom, deti môže byť stále však svedkovia nerovnosti doma. Problém sa vyskytuje aj v tom, že niektoré páry môžu navonok hlásať egalitarizmus a rovnocenné rozdelenie rolí, ale v skutočnosti a v praxi môžeme v ich chovaní pozorovať nevedomé prejavy genderových stereotypov. Deťom v mladšom školskom veku tiež väčšinou napadajú asociácie s matkou

– domov a s otcom – práca (Croft, Schmader, Block, Baron, 2014). S touto témou sa tiež spája jav neúplnosti rodiny. V neúplnej rodine absentuje jeden z rodičov, či už matka alebo otec (Laca, 2013). V tomto prípade musí rodič spĺňať obidve z rolí. Nie je však nijako podložené, že by absencia napríklad otca pôsobila nepriaznivo na psychický vývoj dieťaťa. Hovorí sa v tejto súvislosti o disciplinárnej a socializačnej roli otca, preto sú niektorí odborníci za to, že ak chýba v rodine otec, dieťa je náchylnejšie k poruchám chovania a delikvencii. Zabúda sa však na ďalšie faktory spôsobujúce poruchy chovania ako napríklad biologické (Sobotková, 2001). Sú aj práve rodiny s otcom, ktorý je pracovne vyťažený a do výchovy sa príliš nezapája, čiže iba prítomnosť otca zdravý vývoj detí nezaručuje. Dnes už sú však otcovia oveľa viac povzbudzovaní k citlivejšiemu prístupu k deťom a väčšej aktivite v celkovej výchove. Môže sa stať, že v rodine absentuje práve rola matky a otec musí prebrať rolu inštrumentálnu (Sobotková, 2001).

2.2.2 Školská výchova

Školská výchova ako z názvu možno vidieť prebieha v školskom prostredí dieťaťa. Prostredie školy má okrem funkcií týkajúcich sa edukačného a spoločenského procesu aj funkciu spolupodieľania sa na formovaní osobností jednotlivých študentov. Je pre dieťa formálnou sociálnou skupinou, ktorá sa ale medzi žiakmi môže vyvinúť časom aj v neformálnu (Čáp, 1993).

Výchovný proces prebieha počas vyučovania, ale aj mimo neho. V procese vyučovania učiteľ pôsobí na dieťa predovšetkým daným učivom. Medzi úlohy učiteľa ako vychovávateľa patrí napríklad: viesť študenta k poznaniu skutočností vlastnými skúsenosťami, prebudiť jeho záujmy a tým ho získať pre školu či rozvíjať jeho sociálnu percepciu. Najvýraznejšou je pre výchovný proces rola triedneho učiteľa. Vždy najviac sústreďuje svoje výchovné pôsobenie v rámci danej triedy, ktorá mu bola ako triednemu učiteľovi zverená. Sleduje zblízka výsledky prospechu, chovanie detí, určuje si výchovné ciele na základe klímy v konkrétnej triede. Dôležitá je taktiež spolupráca školy a rodiny. Škola môže rodinu vo výchovnom procese značne ovplyvňovať. Ide napríklad o inšpiráciu rodičov vo vzbudzovaní záujmov dieťaťa, či stimulácia rodičov v podpore jedinečnosti dieťaťa. Medzi konkrétne spolupráce patrí napríklad rodičovské združenie, či konzultácie. (Malach, 2004).

2.3 Výhovné štýly

Výchova má ako mnoho iných javov v spoločnosti viacero podôb. Nijaká skupina jedincov nemôže prehlásiť, že zažila úplne totožnú výchovu. Tu práve prichádza do súvislosti problematika výchovných štýlov.

Výchovný štýl je podľa Jana Čápa: *„Způsob výchovy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny, školy, atd.) s dítětem. Projevuje se volbou a způsobem užití výchovných prostředků, postupů a metod, tomu odpovídajícím prožívání a chování a dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělého* (Čáp, s. 135, 1996).

Pozorovať výchovné štýly môžeme už v starovekom Grécku, kde boli napríklad Atény známe miernou výchovou a naproti tomu Sparta prísnu vojenskou výchovou. Avšak prvé vymedzenie výchovných štýlov vytvoril v 20. storočí psychológ Kurt Lewin (Gillernová, 2004). Jeho emigrácia z Nemecka do USA ho podnietila k výskumu tejto témy, pretože si všimol veľmi odlišné výchovné vedenie USA a v Nemecku. V Nemecku bolo typické presadzovanie podriadenosti dieťaťa dospelým, naproti v USA sa u dieťaťa budovala najmä samostatnosť. Výsledkom jeho výskumu bolo definovanie základných troch výchovných štýlov:

1. Autoritatívny alebo autokratický – prílišné riadenie dieťaťa zo strany vychovávateľa, časté trestanie a rozkazy, zanedbávanie prianí dieťaťa. Dieťa vychovávané v tomto štýle má tendenciu sa správať takisto k druhým dominantne a prísne, alebo naopak submisívne či poslušne
  2. Voľný alebo liberálny – dieťa nie je skoro vôbec riadené, nie sú naňho kladené žiadne požiadavky
  3. Demokratický alebo sociálne integračný – označuje strednú cestu medzi dvoma vyššie spomínanými štýlmi, hľadá sa na potreby dieťaťa, neužívajú sa až tak tresty, ale pôsobí sa na dieťa hlavne príkladom a identifikáciou. Je to aj štýl, ktorý má medzi deťmi najlepšie ohlasy, výsledky sa prejavujú v ich dobrom správaní, kázni, rešpekte k vedúcim
- (Čáp, 1993)

Lewinova teória však počas rokov prešla mnohými zmenami, doplneniami a vylepšeniami, ktorých výber si neskôr predstavíme podrobnejšie.

Z výberu najznámejších autorov, ktorý sa problematike výchovných štýlov venoval si ako prvú predstavíme Baumrindovú. Baumrindová v roku 1967 charakterizovala štyri základné výchovné štýly, a to: autoritársky, autoritatívny, zanedbávajúci zhovievavý. Autoritársky sa dá porovnať s Lewinovým autoritatívnym, rodičia majú tendenciu dieťa vo všetkom kontrolovať a riadiť, neposkytujú mu priestor pre rozvíjanie sebestačnosti. Zhovievavý štýl je ako Lewinov voľný alebo liberálny, rodičia dieťa skoro vôbec nevedú a nechajú si ho robiť, čo sa mu zachce, všetko mu dovoľia, ale záujem o dieťa je prítomný. Medzi dvoma extrémnymi formami ostáva štýl autoritatívny, ktorým Lewin nazýva práve Baumrindovej autoritársky štýl. Pre štýl je charakteristické stredné riadenie dieťaťa, rodičia ponechávajú dieťa spolurozhodovať, budujú jeho nezávislosť a v rodine sa uplatňujú kompromisy. Zanedbávajúci štýl je význačný nezáujmom rodičov o dieťa a celkovým zanedbávaním potrieb a citov (Chang, 2007).

Hoci vymedzenie troch typov štýlov udalo dobrý základ, čoskoro sa objavili drobné nedostatky spomínaného rozdelenia. Okrem toho že je vymedzenie príliš jednoduché, chýba zahrnutie emočného vzťahu rodiča s dieťaťom, čo práve podnietilo autorov k definovaniu dvoch dimenzií v rámci výchovných štýlov, a to dimenzie vzťahu a dimenzie riadenia – Schaefferov model z roku 1959. Dimenzie ukazujú ako emočný vzťah rodiča k dieťaťu výrazne pôsobí na jeho nároky voči dieťaťu, na mieru riadenia, príkazov a trestov atď. Najznámejší model zobrazujúci vplyv dvoch dimenzií je model štyroch štýlov výchovy alebo model deviatich polí výchovy podľa Jána Čápa. Podrobnejšie budú predstavené v kapitolách nižšie. V súčasnosti sa práve najviac pracuje s dimenzionálnym rozdelením (Gillernová, 2004).

Ďalšia modifikácia štýlov prišla od manželov Tauschocov v roku 1977. Postavili svoj model na kombinovaní dimenzií riadenia a vzťahu a typov jednotlivých štýlov od Kurta Lewina (Čáp, 1996).

Čo sa týka kultúrneho porovnania zaužívaných výchovných štýlov v spoločnosti, musíme predovšetkým hľadiť na tradíciu v danej krajine, o aký typ kultúry či spoločnosti ide. Individualistické spoločnosti ako napríklad aj Česká republika viac kladú dôraz na

jednotlivca, jeho názory a individuálne záujmy, zatiaľ čo kolektivistické spoločnosti ponímajú ľudí ako súčasť jedného celku a jednotlivec musí nasledovať záujem konkrétneho celku. Tento aspekt sa preklápa aj do rodinného fungovania. V individualistických kultúrach rodičia hľadajú na potreby dieťaťa, dieťa sa spolupodieľa na niektorých rozhodnutiach týkajúcich sa jeho osoby (Sümer, Pauknerová, Vancea, Manuoğlu, 2019).

Individualisticky sa orientujú najmä západné kultúry. Kolektivismus prevláda vo východných kultúrach ako napríklad Turecko, Arábia. Keďže je záujem jednotlivca v týchto spoločnostiach potláčaný, aj prevládajúci výchovný štýl rodičov detí je autoritatívny (Smetana, 2017).

Môže nastať aj konflikt štýlov, kedy napríklad jeden rodič pôsobí na dieťa liberálne a druhý autoritatívne. Autoritatívne-liberálny štýl, kedy je napríklad matka prísna a otec dieťa ospravedlňuje a zastáva sa ho, môže na dieťa pôsobiť mätúco, chaoticky, nevie, ktorým štýlom sa riadiť (Manniová, 2007).

2.3.1 Model štyroch štýlov výchovy

Model predstavuje štyri výchovné štýly, a to: autoritársky, zanedbávajúci, autoritatívne vzájomný a zhovievavý štýl. Autoritársky štýl sme si charakterizovali o pár odstavcov vyššie, pre zanedbávajúci štýl je typický nezáujem rodičov o dieťa, nekladú naň žiadne požiadavky, ani ich nekontrolujú. To isté platí aj pre zhovievavý štýl, avšak s jedným zásadným rozdielom. V zhovievavom štýle prevláda kladný emočný vzťah. Rodičia sa dieťa snažia podporiť, ale nestanovujú mu žiadne hranice ani požiadavky. Autoritársky a autoritatívne vzájomný štýl sú v podobnom vzťahu. Aj v autoritatívne vzájomnom štýle fungujú veľké nároky na dieťa a tresty, no na druhej strane rodičia pociťujú k dieťaťu lásku a majú k nemu kladný vzťah, v autoritatívnom štýle je vzťah chladný. Čiže pre zhrnutie pre autoritatívny a zanedbávajúci štýl je typický chlad a odmietanie a pre autoritatívne vzájomný a zhovievavý štýl kladný vzťah a láska k dieťaťu (Gillernová, 2004)

2.3.2 Model deviatich polí spôsobov výchovy

Jan Čáp rozpracoval svoj model výchovných štýlov ešte podrobnejšie. Tiež zobrazuje dve dimenzie riadenia a emočného vzťahu. Pôvodne sa jednalo o model dvanástich polí, neskôr ich však Čáp so spolupracovníkmi zredukoval na spomínaných deväť. Pôvodný model

dvanástich polí rozlišoval vzťahovú dimenziu zobrazujúcu vzťah kladný, záporný alebo stredný. Riadenie zase slabé, stredné, silné a rozporné. Keďže sa vo výskumoch stredný vzťah ukázal ako nie príliš vhodná formulácia a popisoval výchovu priaznivú aj nepriaznivú, Čáp upravil názvy jednotlivých vzťahov. Model deviatich polí teda obsahuje pôvodné názvy riadení, a to silné, stredné a slabé a vzťahy: kladný, extra kladný, záporný a záporne-kladný. Kombináciou komponentov môže teda vzniknúť deväť výchovných štýlov. (Čáp, 1996).

Z početných výskumov Čápa a Gillernovej vyplynulo, že kombináciou riadení a vzťahov nadobudnú vychovávané deti určité typické vlastnosti. Najvhodnejšou kombináciou sa javí kladný vzťah rodičov a dieťaťa a stredné riadenie. Deti s vychované týmto štýlom sú väčšinou sebavedomé, svedomité, majú stabilnú osobnosť. Pri kombinácii záporného vzťahu a rozporného alebo silného riadenia sú deti labilné, nesvedomité, majú problémy so sebapoňatím. Pri extrémne kladnom vzťahu deti zase môžu ostať až príliš závislí na svojich rodičoch (Gillernová, 2004). Extrémnym následkom záporného vzťahu môže byť aj psychická deprivácia dieťaťa (Čáp, 1996)

Modely výchovných štýlov, ktoré zobrazujú dimenzie postojov rodičom k deťom sa nazývajú analytické, na druhej strane typologicky zamerané modely sa označujú ako syntetické. Čápo model deviatich polí je kombináciou týchto oboch prístupov a nazval ho analyticko-syntetický (Čáp, 1996).

2.3.3 Vplyvy na voľbu výchovných štýlov

Voľba výchovných štýlov je determinovaná viacerými činiteľmi. Najdôležitejšie, čo do hry vstupuje je osobnosť a skúsenosti detí a rodičov. V prípade rodičov ide najmä o ich temperament (agresívni a cholerickí jedinci majú vyššiu tendenciu k zápornému vzťahu) a o to, ako boli oni sami vychovávaní (Čáp, 1996).

Veľmi často preberajú výchovné vzorce od svojich vlastných rodičov, no môže nastať aj situácia, že ich považovali sa natoľko nevhodné, až sa im snažia vyhnúť. Preberanie výchovných vzorcov býva často krát naprogramované aj nevedome (Čáp, 1996). Táto problematika je zásadná aj v rámci otázky výskumu. Čo konkrétne je za voľbou konkrétneho štýlu? Čo bolo determinantom toho akým rodičom sa človek stal? Nakoľko bol ovplyvnený svojimi vlastnými rodičmi? Zhodnú sa partneri na voľbe štýlu? V prípade homoparentálnych rodín, nie sú role vo výchove striktne rozdelené a štýl je jednotný (

Samozrejme vplýva aj osobnosť dieťaťa. Dieťa na výchovu nejakým spôsobom vždy reaguje, a tým ovplyvňuje aj ďalšie správanie rodičov. Závisí to však aj od jednotlivých vývojových štádií, v ktorých sa deti a rodičia nachádzajú. Problematika výchovných štýlov tiež úzko súvisí so sociálne-kultúrnym kontextom danej spoločnosti. Voľba výchovného štýlu závisí od tradícií, zvykov, či názorovej orientácie konkrétnej kultúry. Výchovné štýly sa líšia aj v rámci sociálnych vrstiev, etnických skupín či miery vzdelanosti rodičov. Rodičia s neukončeným základným vzdelaním viac inklinujú k zápornému vzťahu voči dieťaťu, môže sa to však stať aj u vysokoškolsky vzdelaných rodičov, ktorí sú sústredení na maximálny výkon a požadujú ho aj od svojich detí (Čáp, 1996).

3 Homoparentalita a lesbické rodiny

3.1 Vymedzenie

V posledných rokoch sa v spoločnosti stretávame s novými typmi rodín. Ako som už v kapitole o rodine spomínala, manželstvo už v súčasnosti nie je podmienkou na založenie rodiny a mnohí mladí ľudia ostávajú miesto manželstva v kohabitácii, keď si rodiny zakladajú. Môžeme spomenúť aj typy rodín, ktoré sú zložené z dvoch rozvedených partnerov a každý alebo jeden z nich má deti z predošlého vzťahu alebo vzťahov. Vzniká nám tak rodina, kde sa vytvárajú role ako nevlastný rodič či nevlastný súrodenec (Giddens, 1999).

Jednou z takýchto nových typov rodín je aj tzv. homoparentálna rodina. Homoparentálna rodina ako už z názvu môže vypovedať, je typ rodiny, ktorá je zložená z detí a rodičovského páru rovnakého pohlavia. Homoparentálna má tiež svoje podtypy, a to homoparentálna zmiešaná rodina a homoparentálna plánovaná rodina. **Homoparentálna zmiešaná rodina** je zložená z rodičovského páru a detí, ktoré jeden alebo obidvaja rodičia mali z predošlého heterosexuálneho vzťahu. **Plánovaná heteroparentálna rodina** sa skladá z rodičov a detí, ktoré boli adoptované, alebo sa narodili prostredníctvom umelého oplodnenia. Čo sa týka rodičovských párov, môžu to byť páry lesbické, teda dve ženy a gay páry – dvaja muži (Polášková, 2009)

3.2 Problematika homoparentálneho rodičovstva a cesty k nemu

Keďže je ešte stále aj v 21. storočí v niektorých spoločnostiach pohľad na homosexualitu sprevádzaný predsudkami a názormi, že je to niečo neprirodzené, oblasť rodičovstva homosexuálnych párov je témou ešte kontroverzejšou. Od spoločnosti je v niektorých prípadoch homosexuálom naznačované, že mať v ich prípade deti je niečo, čo jednoducho nie je možné. Niektorí to dokonca aj prijali ako fakt, že deti prosto mať nemôžu. Tento problém sa vyskytuje najmä u gay mužov, ktorí dokonca niekedy svoju túžbu stať sa rodičom v sebe popierajú a je s nimi spojený stereotyp, že deti mať nechcú. Množstvo ľudí však túži mať deti bez ohľadu na ich sexuálnu orientáciu (Kutáľková, 2015). Táto túžba sa môže formovať už v detstve, kedy pozorujeme našich vlastných rodičov, ako sa o nás

starajú. Predstavujeme si, aké to bude mať raz vlastné deti. Keď sme vo vzťahu s druhými, môže sa táto túžba zintenzívniť (Nedbáľková, 2011).

Keďže mnohé názory vystupujú proti homoparentálnym rodinám, istí ľudia v spoločnosti prehlasujú homosexuálne vzťahy za nestabilné a nehodné vyššieho zväzku ako manželstvo. Rozpad homoparentálnej rodiny je mnohokrát braný ako dôkaz nestability ich vzťahov, rozvod v prípade heterosexuálneho manželstva je však ponímaný ako bežný jav v spoločnosti (Kutáľková, 2015). Podľa niektorých autorov je homosexuálny zväzok založený na rozdiel od heterosexuálneho manželstva na voľbe. Homoparentálna rodina teda nie je vnímaná ako druh pokrvného zväzku, ale ako niečo dobrovoľné a výberové v opozícii k heteroparentálnej rodine (Polášková, 2009).

Mnohí kritici homoparentálnych rodín tiež používajú argument, že homosexuálne zväzky znehodnocujú tzv. tradičnú rodinu alebo inak povedané, heteroparentálnu rodinu. Tieto názory však ako keby zobrazovali rodinu, ako niečo, čo sa nevyvíja a nemení. To však ako sme si aj v prvej kapitole práce ukázali, nie je pravda. Usporiadanie rodiny sa neustále premieňa a prešlo počas storočí mnohými zmenami (Sokolová, 2004).

Lesbické páry majú situáciu o niečo jednoduchšiu, sú väčšinou s rodičovskou rolou stotožnené a deti mať chcú bez ohľadu na svoju orientáciu. Tiež sú častejšie prezentované v mediálnom svete a vo výskumoch ako gay otcovia (Kutáľková, 2015).

Skloňuje sa aj ich biologická predispozícia stať sa matkami, preto sa ich rodičovstvo berie o niečo „prirodzenejšie“ ako rodičovstvo gay mužov. V posledných rokoch však sa situácia ohľadom homoparentálneho rodičovstva mení, bolo vytvorených niekoľko organizácií, ktoré rodiny združujú, ale aj bojujú za ich práva. Jednou takouto organizáciou je Stejná rodina (Polášková, 2009). Mení sa aj početnosť homoparentálnych rodín v spoločnosti, nie je však ľahké stanoviť približný počet, keďže mnohí sa kvôli ešte stále pretrvávajúcej kontroverzii nepriznávajú. Podľa amerických štúdií je však matkou približne každá piata lesba a každý desiaty gay (Sokolová, 2004) Všeobecne sa odhaduje, že je vo svete 1-5 miliónov lesbických matiek a 1-3 milióny gay otcov (Nedbáľková, 2011). V Českej republike presné počty nepoznáme, keďže oficiálne homoparentálne rodiny právne ukotvené nie sú, médiá uvádzajú však, že je takýchto rodín niekoľko tisíc. (Polášková, 2009).

3.2.1 Cesty k založeniu rodiny

Lesbické páry majú čo sa týka spôsobov ako sa rodičmi stať niekoľko možností. Najvyužívanejšia je možnosť umelého oplodnenia alebo inseminácie, inak povedané asistovaná reprodukcia. Tá môže prebehnúť na klinike, ale aj v domácom prostredí. Páry musia riešiť náležitosti ako hľadanie darcu spermií pre oplodnenie a hlavne, ktorá žena z páru sa stane biologickou matkou a dieťa odnosiť. Ďalšou možnosťou je pestúnska starostlivosť alebo adopcia, adopcia gay a lesbickými párami ale nie je všade na svete povolená. Formou adopcie si dieťa môže prípadne osvojiť iba jeden rodič z páru (Kutáľková, 2015).

Šancu má však do starostlivosti dieťa dostať jednotlivec z páru, ale len keď nie je v registrovanom partnerstve (Polášková, 2009). Čo sa týka gay párov majú možnosť využitia náhradnej matky, alebo adopcie a pestúnskej starostlivosti (Kutáľková, 2015).

Tiež sa skloňujú problémy v súvislosti s právami rodičovského páru. V prípade založenia lesbickej rodiny prostredníctvom umelého oplodnenia jednej ženy z páru, sa biologickou matkou tým pádom stáva len jedna a druhá nemá na dieťa žiadne právo. Nemôže si dieťa ani osvojiť, pretože tým zanikajú práva biologického rodiča. Stáva sa iba tzv. sociálnym rodičom (Nedbáľková, 2011).

Tak isto je to aj v prípade adopcie alebo pestúnskej starostlivosti jedným z páru. Gay rodičia nemajú situáciu o nič ľahšiu. Taktiež sa môže biologickým otcom, osvojiteľom alebo pestúnom stať iba jeden, čiže druhému z páru zanikajú všetky práva na dieťa. Väčšie práva má v tomto prípade náhradná matka pre gay páry a pri lesbických pároch darca spermií na oplodnenie, ktorí sú v rodnom liste uvedení ako biologickí rodičia. Je to niečo, čoho sa obávajú všetky homoparentálne rodiny. Ak by sa biologickému rodičovi niečo nebudaj stalo, sociálny rodič nie je právne s dieťaťom v žiadnom príbuzenskom vzťahu a môže ho stratiť. Čiastočným riešením tohto nepríjemného problému je aj to, že biologický rodič poskytne sociálnemu rodičovi na isté úkony plnú moc. Jedna z ciest ako tento dopad zmierniť je spôsob tzv. zdieľaného rodičovstva. Dieťa má teda dvoch biologických rodičov a dvoch sociálnych rodičov. Tento spôsob rodičovstva sa v spoločnosti príliš nevyskytuje, ale začína byť čoraz viac obľúbeným. Ide v podstate o to, že jeden gay pár a jeden lesbický pár sa podieľajú spoločne na výchove dieťaťa. Vec má však aj svoje negatíva, môže sa stať, že sa

stretnú odlišné pohľady na výchovu či spôsob života. Preto je dôležité, aby sa páry pred počatím dieťaťa dôkladne spoznali (Kutáľková, 2015).

3.3 Spoločenské vnímanie homoparentálnych rodín

Ako som už spomínala o pár odstavcov vyššie, rodičovstvo homosexuálnych párov je témou veľmi kontroverznou a panujú o nej rôzne názory. Celkovo sa ale pohľad väčšinovej spoločnosti na homosexualitu mení v posledných desaťročiach k lepšiemu a je pokladaná prasto za druh sexuálnej orientácie, no stále sa vyskytnú názory ponímania homosexuality ako choroby. Medzinárodné porovnanie postojov k homosexualite v rokoch 1991, 1998 a 2008 uvádzajú ako najtolerantnejšiu krajinu Holandsko, Nórsko na druhom mieste, Nemecko, Veľkú Britániu, Nový Zéland a Rakúsko na 3-7. mieste. USA a Írsko skončili na 8-9. mieste. Bývalé socialistické krajiny na čele s Ruskom sa po väčšine vyskytovali na dne rebríčkov. Konkrétne Česko na 19. a Slovensko na 20. mieste (Smith, 2011).

Významnou štúdiou v tejto oblasti u nás bola od Tučka a Holuba, ktorí porovnávali vývoj postojov k homosexualite v Česko-Slovensku v rokoch 1988-1994. Po revolúcii sa postoje výrazne liberalizovali (Kaňka, 2000). Aj napriek tomu, že Česká republika patrí k vyspelejším a tolerantnejším krajinám v rámci ľudskej sexuality, stále sa objavuje z niektorých kútov nepriateľské správanie voči homosexuálom, a to hlavne vo forme slovného útočenia či urážania. Čo sa týka vnímania samotnej homosexuality, z výskumov vyplýva, že k nej pristupujú liberálnejšie ženy ako muži. Postoje k homoparentálnym rodinám sú na tom už o niečo horšie. Adopcia detí homosexuálnymi párami získala v prieskume Centra pre výskum verejného mínění v Česku v roku 2009 veľmi nízku podporu, iba 27 % (Polášková, 2009).

Homoparentálne rodiny síce existujú, ale žiaľ legislatíva ich ako rodinu konkrétne v Českej republike neuznáva, na rozdiel od rodiny heteroparentálnej (Kutáľková, 2015). Manželstvo homosexuálov v Česku povolené nie je, konkrétne osoby môžu byť iba vo zväzku formou registrovaného partnerstva. Registrované partnerstvo je v Českej republike povolené od roku 2006 a je upravené podľa zákona č. 115/2006 Sb. (Polášková, 2009) Tento konkrétny zákon poskytuje definíciu registrovaného partnerstva, ktorá znie: *„Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem*

(ďalej len "partnerství"). Partnerem se v tomto zákoně rozumí osoba, která uzavřela partnerství" (Zákon č.115/2006 Sb.).

Pre mnohých však táto forma zväzku nie je dostačujúca, alebo sa ako registrované osoby cítia ako nejaký špeciálny prípad. Nehovoriac o tom, že pre nich neplatia tie isté ochranné práva ako pre heterosexuálnych manželov. Heterosexuálne páry majú jednoducho možnosť výberu vstupu do manželstva, čo je z hľadiska práv na deti, dedenia a ďalších náležitostí veľmi výhodné. Homosexuálne páry takúto možnosť voľby nemajú (Sokolová, 2004).

Ak spomenieme otázku týkajúcu sa detí, vynára sa aj obava o vývin detí žijúcich s rodičmi rovnakého pohlavia. Rodičovské páry sa často boja, či deti nebudú mať nepriaznivú budúcnosť, čo sa týka predsudkov a diskriminácie kvôli ich vlastnej sexuálnej orientácii. Argument ohrozenia vývoja dieťaťa tiež stavajú do popredia podporovateľa tzv. tradičnej rodiny. Z výskumov však vyplýva, že vývoj dieťaťa v homoparentálnej rodine nie je nijako ohrozený. Jedná sa najmä o aspekty sexuálnej identity dieťaťa, možné problémy v jeho budúcich partnerských vzťahoch alebo ide o osobnostný vývoj (Kutáľková, 2015).

Výskumy v oblasti vývoja detí konkrétne v lesbických rodinách tiež potvrdzujú, že vývoj nie je nijako významne odlišný od detí v heteroparentálnych rodinách. Musíme však rozlišovať v tomto prípade typ lesbickej rodiny. Deti zo zmiešaných rodín, ktoré boli predtým vychovávané v heterosexuálnom vzťahu sú trochu v inej situácii, na rozdiel od detí z plánovaných lesbických rodín, si museli prejsť rozchodom svojich biologických rodičov. (Polášková, 2009). Jedna konkrétna štúdia Susan Golombokovej a kolektívu, ktorá bola aj jedna z prvých v tejto oblasti, porovnávala psychický vývoj detí vychovávaných rozvedenou lesbickou matkou a detí vychovávaných rozvedenou heterosexuálnou matkou. Skúmala sa hlavne prítomnosť psychických porúch, genderový vývoj (sexuálna orientácia, rola), psychosociálny vývoj, vrstovnícke vzťahy atď. Nezistili sa medzi dvomi skupinami žiadne významné rozdiely (Golombok, Spencer & Rutter, 1983). Golomboková pokračovala so svojimi výskumami aj v 90. rokoch a po roku 2000 (Tasker, 2005). Ozvali sa však kritické ohlasy, že deti boli v školskom veku, a skúmané aspekty sa môžu ešte vyvíjať neskôr. Následne sa výskum zopakoval o 14 rokoch neskôr, výsledky sa výrazne nezmenili (Polášková, 2009).

Ďalšou takouto významnou štúdiou bol výskum Greena a kolektívu v Amerike v roku 1986. Porovnávali deti rozvedených heterosexuálnych matiek a rozvedených homosexuálnych matiek. Skúmala sa tiež sexuálna identita detí a sociálne vzťahy. Podobne ako u Golombokovej, ani tu neboli zistené štatisticky významné rozdiely medzi deťmi lesbických a heterosexuálnych matiek (Green, Mandel, Hotvedt, Gray, & Smith, 1986).

Zaujímavou bola tiež Javidova štúdia, ktorý porovnával vývoj genderovej role 26-ich detí lesbických matiek s 28-imi deťmi heterosexuálnych matiek. Žiadne z detí nevykazovalo znaky homosexuality a predstavovalo si samých seba v heterosexuálnych vzťahoch. Tiež lesbické matky očakávali, že deti skončia skôr v heterosexuálnych vzťahoch. Priali si to hlavne preto, aby si deti nemuseli prejsť podobnými ťažkosťami ako ony (Javid, 1993).

Výskumným záujmom v rámci detí v lesbických rodinách stala aj ich psychická adaptácia, well-being a sociálne vzťahy. Jednou z takýchto štúdií je longituálna štúdia Gartrella a Bosa z roku 2010, kedy pozorovali deti v lesbických rodinách od narodenia až po 17. rok života. Neboli zistené žiadne abnormality v ich adaptácii, mali dokonca menej behaviorálnych problémov ako ich mnohí vrstovníci a boli často sociálne zdatnejší (Gartrell & Bos, 2010).

Podobný výskum prebehol v roku 1999 pod vedením Gershona a kolektívu, kde zisťovali vplyv stigmatizácie lesbických rodín na deti. Dotazovaných bolo 76 adolescentov. Konkrétni respondenti mali na stigmatizáciu vytvorené dobré copingové stratégie a mali vysoký level sebaúcty (Gershon, Tschann & Jemerin, 1999).

Deti v homoparentálnych rodinách tiež majú dobré vzťahy so svojím okolím, ako aj s vrstovníkmi, tak s dospelými – širšou rodinou, s homosexuálmi aj s heterosexuálmi. Negatívnych skúseností sa im príliš nedostáva, ide väčšinou iba o obavy a strach rodičov. (Tasker & Patterson, 2007). Dôležitý je aj kontakt s ďalšími homoparentálnymi rodinami ale aj heteroparentálnymi, aby dieťa videlo rozličné typy rodín, aby si nepripadalo, že vyrastá v špeciálnej rodine. O to by sa mal postarať samotný rodičovský pár. Kontakt s inými homoparentálnymi rodinami práve dáva dieťaťu vyššiu mieru sebaúcty, keď sa náhodou stretne s prípadnou homofóbiou a stigmou. Tiež pomáha aj kvalitný vzťah s rodičmi a diskusia o možných problémoch. (Bos & van Balen, 2008).

Podobné výsledky boli reprodukované aj v ďalších výskumoch v 21. storočí, napr. Vanfraussen v roku 2002 a 2003 (Tasker, 2005).

3.3.1 Coming out rodiny

Coming out homoparentálnej rodiny je vždy náročnou úlohou, rodičovské páry môžu naraziť na rozličné predsudky, či diskrimináciu. Primárny je väčšinou coming out v širšej rodine. Prijatie homoparentálnej rodiny v širšej rodine rodičovského páru závisí od toho ako ostatní rodinní príslušníci vnímajú sexuálnu orientáciu páru. Ďalej gay a lesbické páry vnímajú potrebu coming outu v inštitúciách, ktoré rodičia a dieťa často navštevujú ako škola, škôlka či detský lekár. Rodičovský pár má o to náročnejšiu situáciu, tým, že sa môžu v spomínaných inštitúciách stretnúť s homofóbiou. Páry sa však väčšinou snažia robiť prieskum a vyberať tolerantné inštitúcie, ktoré nemajú problém s rôznorodosťou. Prirodzene majú obavy, že sa s homofóbiou či šikanou stretne v živote stretne aj samotné dieťa. Preto je otázkou, či na to dieťa pripravovať dopredu, alebo čakať kým taká situácia nastane. Sú na to rôzne pohľady, čo však je určite vhodné, je sa s deťmi od malička o rôznorodosti rodín rozprávať, predstaviť mu rôzne typy rodín, vysvetliť im ako prišli na svet. Tiež napomáhajú aj stretnutia dieťaťa s rôznymi typmi rodín, hlavne s inými homoparentálnymi rodinami, aby sa v situácii deti a rodičia necítili sami, a tiež mali priestor na zdieľanie skúseností (Kutáľková, 2015).

Okrem iného, keďže mnohé názory vystupujú proti homoparentálnym rodinám, istí ľudia v spoločnosti prehlasujú homosexuálne vzťahy za nestabilné a nehodné vyššieho vzťahu ako manželstvo. Rozpad homoparentálnej rodiny je mnohokrát braný ako dôkaz nestability ich vzťahov, rozvod v prípade heterosexuálneho manželstva je však ponímaný ako bežný jav v spoločnosti (Kutáľková, 2015). Podľa niektorých autorov je homosexuálny vzťah založený na rozdiel od heterosexuálneho manželstva na voľbe. Homoparentálna rodina teda nie je vnímaná ako druh pokrvného vzťahu, ale ako niečo dobrovoľné a výberové v opozícii k heteroparentálnej rodine (Polášková, 2009).

Mnohí kritici homoparentálnych rodín tiež používajú argument, že homosexuálne vzťahy znehodnocujú tzv. tradičnú rodinu alebo inak povedané, heteroparentálnu rodinu. Tieto názory však ako keby zobrazovali rodinu, ako niečo, čo sa nevyvíja a nemení. To však ako

sme si aj v prvej kapitole práce ukázali, nie je pravda. Usporiadanie rodiny sa neustále premieňa a prešlo počas storočí mnohými zmenami (Sokolová, 2004).

3.4 Lesbické rodiny a lesbické rodičovstvo

Keď sa pozrieme do minulosti, boli to práve lesbické páry, ktoré podnietili záujem a diskusiu v rámci témy homoparentálneho rodičovstva. Avšak názory a pohľady na lesbické rodičovstvo boli nie príliš priaznivé. Dá sa povedať, že kritika lesbického rodičovstva sa rozdeľuje na dva hlavné argumenty. Jeden upozorňuje na otázku psychosociálneho vývoju detí a druhý na to, aké sú lesbické ženy nevhodné pre rodičovstvo (Sokolová, 2004).

Mnohí boli presvedčení, že sexuálna orientácia môže mať neblahý vplyv na vývin dieťaťa. Pôsobením mnohých proti sebe bojujúcich pohľadov na túto problematiku sa vyvinuli štyri základné prúdy:

1. Lesbické rodičovstvo je odlišné od heterosexuálneho, má devastujúce vplyvy na dieťa
2. Lesbické rodičovstvo odlišné od heterosexuálneho nie je
3. Lesbické rodičovstvo je odlišné, odlišnosť je ale formovaná spoločnosťou a jej odmietavými postojmi
4. Lesbické rodičovstvo je odlišné, odlišnosť je ale chápaná v pozitívnom slova zmysle ako premena tradičnej rodiny

(Polášková, 2009).

Sebapoňatie samotných lesbických párov na ich rodinu sa však tiež líši, niektoré sa ako iné od tých tradičných nevnímajú, ďalšie práve naopak áno (Nedbáľková, 2005).

Ako sme už na začiatku kapitoly povedali, homoparentálne rodiny sa rozdeľujú na viacero druhov a nie je tomu inak ani pri konkrétne lesbických rodinách. Okrem plánovaných a zmiešaných lesbických však rozlišujeme aj lesbické matky, ktoré sa rozhodli zaopatriť si dieťa samé bez partnerky a v zmiešaných rodinách môže vzniknúť podtyp rodiny zloženej z nevlastných súrodencov a rodičov (Polášková, 2009).

3.4.1 Proces cesty k rodičovstvu

Možnosti ako sa v prípade homosexuálnych osôb stať rodičom sme si povedali, no rozoberieme si ich v rámci lesbických rodín trochu podrobnejšie, keďže sa výskumná časť práce zameriava práve na tieto rodiny.

Heterosexuálny styk

Tento spôsob cesty k lesbickému rodičovstvu nie je príliš populárny a určite človeku napadnú dôvody prečo. Väčšina lesbických žien nie je ochotných podstúpiť heterosexuálny pohlavný styk, no nájdu sa však aj prípady, ktoré týmto procesom dobrovoľne prejdú. Tieto ženy sa však delia na dve skupiny. Jedna skupina styk podstúpi iba kvôli tomu, aby porodila dieťa a druhá funguje v rámci heterosexuálneho vzťahu – jedná sa väčšinou o nejaké obdobie pred coming outom (priznaním sexuality najbližšiemu okoliu), alebo keď boli jednoducho ženy zmätené ohľadom svojej sexuálnej orientácie (Polášková, 2009). Mohlo však nastať aj to, že lesbické ženy najprv, aby uspokojili svoje okolie a neboli svojou rodinou odvrhnuté, vstúpili nedobrovoľne do heterosexuálneho vzťahu. Tento jav je ale skôr záležitosťou minulou a dnes sa to už tak často nestáva (Bos, Balen & Boom, 2004).

Asistovaná reprodukcia

Asistovaná reprodukcia alebo umelé oplodnenie sa stala asi najpopulárnejším spôsobom rodičovstva u lesbických párov. Napomohlo tomu aj väčšie sprístupnenie tohto zákroku spoločnosti (Kutáľková, 2015). V opozícii k heterosexuálnym párom, ktoré túto cestu volia v prípade neplodnosti jedného z páru, lesbické páry volia umelé oplodnenie ako jednu z prvých možností. Asistovaná reprodukcia pre lesbické páry poskytovaná v mnohých krajinách ako napríklad Holandsko, USA, Veľká Británia, Brazília či Bulharsko (Polášková, 2009).

V Českej republike asistovanú reprodukciu pre lesbické páry však oficiálne kliniky neposkytujú. Preto je tento oficiálny postup často rôznymi spôsobmi obídený, páry odchádzajú na kliniky do zahraničia alebo pristúpia na domácu insemináciu. Tu sa dostáva k možnostiam prevedenia umelého oplodnenia. Podľa predošlých riadkov je inseminácia možná v domácom prostredí bez dohľadu alebo s lekárskou kontrolou na klinike. V prípade domácej inseminácie je darca známy a väčšinou pochádza z okruhu známych páru. Ak

prebehne inseminácia na klinike, darca je anonymný. Anonymného darcu preferujú tie ženy, ktoré si neprajú zásah darcu do výchovy (Kutáľková, 2015).

K tejto otázke sa každý lesbický pár stavia inak, niektoré darcu ak je známy, do výchovy zapájajú, iné si to neprajú. K ďalšej metóde asistovanej reprodukcie patrí aj surogátne alebo náhradné materstvo. Môže sa tak zabezpečiť, že by obidve matky boli biologické s tým, že jedna poskytne oplodnené vajíčko, ktoré druhá odnosi a neskôr dieťa porodí (Polášková, 2009). Haimes a Weiner vo svojom výskume z roku 2000 tiež predstavili rôzne postoje lesbických matiek k zapojeniu darcu. Boli prípady kedy bol darca anonymný alebo známy, kontakt s ním prebiehal alebo neprebiehal. (Haimes & Weiner, 2000). Darcovstvo v tomto slova zmysle má trochu iný podtext ako iné typy darcovstva, napr. darovanie orgánov či krvi. V tomto type, ak by sme ho charakterizovali antropologicky, pričom kultúrna antropológia vraví, že dar musí spĺňať tri podmienky, a to: musí byť prijatý, oplatený a dávaný. (Soukup, 2009). Preto môže aj v tomto prípade darca spermií očakávať v budúcnosti oplatenie daru v podobe zapojenia do života dieťaťa. V spomínaných iných typoch darcovstva by sme oplatenie nutne neočakávali.

Niektoré deti z lesbických rodín, ktoré kontakt s darcom nemali, však zvyknú byť zvedavé na svojho otca v neskoršom veku ho chcú spoznať. Práve zvedavosť býva základný motív týchto detí, zvedavosť na svoj pôvod. Tie deti, ktoré o kontakt s darcom nemali záujem, to robili okrem iného aj kvôli sociálnej matke, ktorú by to mohlo zraniť (Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen & Brewaeys, 2003).

3.4.2 Pestúnska starostlivosť alebo adopcia

V tomto prípade sa jedná o formu nebiologického rodičovstva. Dieťa si však môže vziať do starostlivosti alebo osloviť iba jedna žena z lesbického páru (Polášková, 2009).

3.4.3 Role v lesbickom rodičovstve a výchovné štýly

Tiež sa v tejto súvislosti skloňuje téma „mužských a ženských“ vzorov. Kritika lesbického rodičovstva akcentuje na to, že lesbické matky nie sú schopné zobrazovať dieťaťu rozdelenie ženských a mužských rolí. Čo však sú mužské a ženské role? Rola pracujúceho otca zabezpečujúceho obživu rodiny a matka v domácnosti starajúca sa o deti?

Ako som preberala o pár kapitol vyššie v problematike výchovných štýlov, v prípade heterosexuálnych párov po väčšine môžeme spozorovať rozdelenie rolí na expresívnu v prípade ženy a inštrumentálnu v prípade muža (Conway, Bourque, Scott, 1987). Lesbické matky sa na druhú stranu väčšinou plnohodnotne obe podieľajú na výchove dieťaťa, v rolách sa striedajú (Nedbáľková, 2005). Zabezpečujú dieťaťu inštrumentálnu aj expresívnu rolu v jednom. Typ výchovného štýlu nie je preto viazaný na pohlavie. Potvrdzuje to aj výskum Boyce a Sireci, ktoré skúmali lesbické a heterosexuálne páry. V lesbických pároch prevládal väčší egalitarizmus, matky mali role vo výchove rozdelené a striedali sa (Boyce, Sireci, 2007).

Objavuje sa však aj otázka vytvorenia citovej väzby. Vytvorí si väzbu dieťa teda k obom matkám? V konkrétnej štúdií, kde skúmali 15 lesbických rodín, 12 z 15 detí malo vytvorené puto k obom matkám, no ako primárnu osobu vnímali iba jednu, zvyšné tri deti vnímali ako primárne obe matky. Je ale možné, že zvyšné tri rodiny len jednoducho primárnu osobu nevedeli určiť (Bennett, 2003).

Rovnocennému rozloženiu rolí v lesbických rodičovských vzťahoch sa hovorí aj egalitársky model (Nedbáľková, 2011). Egalitársky model znamená aj konsenzus výchovného štýlu rodičov, môžu sem však vstúpiť aj premenné ako osobnosti rodičov, ktorí nie na všetko môžu mať zhodný názor a môže krajne vzniknúť rozporné vedenie.

Každopádne z výskumov ale vyplýva, že práve homoparentálne rodiny poskytujú dieťaťu rozličné mužské a ženské vzory a ich rozmanitosť je veľmi bohatá (Sokolová, 2004). Keďže sú samotné gay a lesbické rodičovské páry otázkou mužskej a ženskej role vo výchove od spoločnosti konfrontované, snažia sa role poskytnúť prostredníctvom širšej rodiny (tety, strýkovia, babky, dedkovia) (Clarke & Kitzinger, 2005). Ako aj názov uvádzaného článku hovorí v prípade výpovedí lesbických rodín: „*Nežijeme na planéte lesba*“ (Clarke & Kitzinger, s. 1, 2005).

Čiže pre zhrnutie, lesbické matky ale aj gay otcovia vedia byť takisto milujúci a kvalitne vychovávajúci rodičia ako heterosexuálne páry (Stacey, 2003 in Nedbáľková, 2011).

Výchovné štýly praktizované v lesbických rodinách tiež v porovnaní s heteroparentálnymi rodinami sú viac sústredené na potreby dieťaťa. Konkrétne to bolo zistené napríklad v štúdií

Flaks a kolektív v roku 1995, kde porovnávali 15 lesbických párov a 15 heterosexuálnych párov s deťmi vo veku 3-9 rokov. Lesbické matky boli voči deťom otvorenejšie v komunikácii a dbali na ich názor (Flaks, Fischer, Masterpasqua & Joseph, 1995).

Podobné zistenia vyšli aj vo výskume z roku 2007 Bosovej a kolektívu. Lesbické sociálne matky vykazovali väčšiu mieru zapojenia do výchovy, emocionálnej podpory ako otcovia z heterosexuálnych rodín. Lesbické páry tiež viac cítili potrebu dokázať svoju rodičovskú kvalitu, keďže cesta k rodičovstvu je pre nich oveľa náročnejšia ako pre heterosexuálne páry a viac si tento status ctia (Bos, Balen & Boom, 2007). Taktiež sú lesbické matky viac otvorené k rozoberaniu témy sexuality s deťmi ako heterosexuálne páry (Tasker & Golombok, 1997). Objavili sa však aj staršie výskumy, ktoré lesbické rodičovstvo kritizujú. Deti z takýchto rodín sú vraj náchylnejšie k behaviorálnym problémom kvôli absencii otca a šikane vrstovníkov. (Cameron & Cameron, 1996, Wardle, 1997 in Tasker & Patterson, 2007).

Ako som už spomínala, v rolách sú si matky rovnocenné a na preberanie osobných problémov si dieťa vyberá obe matky (Polášková, 2009). Objavujú sa aj názory toho, že lesby nemajú v sebe dostatočnú vrelosť na vychovávanie detí. Plyní to aj zo zaužívaného stereotypu, že lesbické ženy sú často prezentované ako akési „mužatky“ a zaryté feministky, ktoré bojujú proti „tradícii“. Pritom sa často mnohé z nich s týmto stereotypom a touto podobou vôbec nestotožňujú (Nedbáľková, 2005). Keďže bolo dlho na homosexualitu pozerané ako na patologickú záležitosť, zástancovia tohto pohľadu používali práve túto argumentáciu aj v prípade homoparentálnych rodín. Psychicky nestabilní jedinci predsa nemôžu vychovávať deti. Konkrétne lesby boli tiež vnímané ako málo ženské a neschopné vrelosti a nežnosti vo výchove. Opäť bol v mnohých výskumoch porovnávaný psychický well-being lesbických matiek, heterosexuálnych slobodných matiek a heterosexuálnych rodín. Štatisticky významné rozdiely medzi lesbickými matkami a ďalšími dotazovanými neboli zistené. (Polášková, 2009). Konkrétny takýto výskum bol napríklad od Pattersonovej, ktorá ho opakoval v roku 1992 a v roku 2000. Porovnával 80 rodín, konkrétne 34 lesbických párov, 21 lesbických slobodných matiek, 16 heterosexuálnych párov a 9 heterosexuálnych slobodných matiek. Neboli zistené žiadne štatisticky významné rozdiely ani v adaptácii lesbických matiek ani detí oproti heterosexuálnym (Patterson, 2000 in Polášková, 2009).

K podobným výsledkom prišiel aj Falk v roku 1989, keď upozorňoval na chybovanie súdov, ktoré považovali lesbické adeptky na rodičovstvo ako nevhodné, mentálne slabé. Falk tento predsudok vyvrátil (Falk, 1989).

Dôsledkom ponímania homosexuálnych osôb ako sexuálnej menšiny, zažívajú často lesbické matky tzv. menšinový stres. Spája sa to s obavami, že aj spolu so svojimi deťmi zažijú negatívne zážitky v spoločnosti, teda sa stretnú s homofóbiou alebo predsudkami – spoločenskou stigmou. Je však rozdiel medzi tzv. pociťovanou stigmou a reálnou stigmou. Väčšinou lesbické matky zažívajú pociťovanú stigmou. Za konkrétnymi starosťami a obavami je zriedka nejaká nepriaznivá skúsenosť (Polášková, 2009).

Čo sa týka problematiky biologického a sociálneho rodiča, je pre lesbické matky náročným procesom rozhodnúť sa, ktorá z nich sa stane biologickou matkou a ktorá sociálnou. Problémy môžu nastať aj v širšej rodine biologickej či sociálnej matky, ktorá môže vnímať ako plnohodnotnú matku iba tú biologickú (Polášková, 2009). Matky samotné sa však vnímajú rovnocenne, užívajú aj v tomto prípade stratégie plnej moci od biologickej matky tej sociálnej. (Ben-Ari & Livni, 2006). S touto témou sa spája aj oslovovanie matiek samotným dieťaťom. Každá rodina to uchopuje inak. Niektoré deti volajú obidve matky „mami“ a keď ich potrebujú rozlíšiť, použijú krstné meno. Iné deti volajú iba biologickú matku mami a sociálnu zase krstným menom, alebo aj teta (Nedbáľková, 2005).

4 Výskumná časť

4.1 Cieľ výskumu

Výchovné štýly detí v rodinách patria už roky medzi veľmi časté témy rozličných psychologických a pedagogických výskumov. Problematika homoparentálnych rodín v tejto téme je o čosi obsírnejšia a komplikovanejšia. Objavujú sa aj rôzne otázky v danej téme, a to, či homosexuálne páry v rámci svojej výchovy otvorene hovoria s dieťaťom o tom, aký vplyv má výchova homosexuálnym párom na vývin dieťaťa (genderová rola, sexuálna orientácia, mentálne zdravie), či homosexuálne páry v rámci svojej výchovy otvorene hovoria s dieťaťom o tom aký sú typ rodiny a že existujú aj iné typy rodín, či sa stretli v rodine s negatívnym vplyvom spoločnosti kvôli sexuálnej orientácii rodičovského páru a podobne. Táto práca sa zameriava práve na problematiku lesbických rodín. Vo svojej praktickej časti som sa sústredila na výskum výchovných štýlov v konkrétnych lesbických rodinách. Pri formulovaní svojich konkrétnych výskumných otázok som sa zamýšľala, čo je v danej problematike podstatné a výskumne zaujímavé. Po kritickom premýšľaní a inšpirácii z odbornej literatúry a mnohých ďalších vedeckých článkov som si určila jednu hlavnú a dve vedľajšie výskumné otázky:

Hlavná:

1. Ako lesbické matky uvažujú o výchove svojich detí?

Vedľajšie:

1. Pripravujú rodičia ako súčasť výchovy detí na možné neprijemné situácie spojené s predsudkami kvôli ich sexuálnej orientácii?
2. Je vo výchove tematizovaná problematika rôznych typov rodín, či možná odlišnosť od heteroparentálnych rodín?
3. Sú vo výchove detí zapojení aj darcovia?

Vo výskumných otázkach som sa snažila zachytiť najmä to, aké základné výchovné metódy konkrétne rodičovské páry používajú, či skôr inklinujú k voľnej, autoritatívnej alebo demokratickej výchove, aké hodnoty deťom vstúpajú a akým spôsobom sa ako rodina vnímajú. Myslia si, že sú iní ako heteroparentálne rodiny alebo naopak? Ďalej či, to, že sú homoparentálny typ rodiny so svojimi deťmi vo výchove od malička aktívne rozoberajú a či

ich učia o tom, že na svete existujú rozličné typy rodín, prebieha kontakt s inými homoparentálnymi rodinami? A na záver, či sa v živote v rodine stretli s nejakým negatívnym vplyvom zo strany spoločnosti. Či sa stretli s netoleranciou voči sexuálnej orientácii rodičovského páru a či to deti nejakým spôsobom pociťovali. Toto je základná kostra, ktorú som sa snažila vo svojom výskume zmapovať.

4.2 Metodológia

Metódy výskumu výchovných štýlov

Medzi najpoužívanjšie metódy výskumu výchovných štýlov patrí pozorovanie, rozhovor a dotazník. Pri dotazníku a rozhovore by sa mohlo zdať, že budú výpovede rodičov a detí o štýle výchovy v rodine prikrášené v prípade rodičov a naopak príliš kritické od detí. U rodičov však tomu u väčšiny prípadov nie je. Často sú k sebe až viac kritickí. Naproti tomu detská výpoveď vie byť ovplyvnená detským subjektívnym vnímaním vecí, ktorí môžu rodiča občas vnímať ako prísneho, ktorý im stále len niečo zakazuje. Čo sa dotazníkov týka, na zisťovanie spôsobu výchovy ich bolo vyvinutých mnoho. Často sú však príliš rozsiahle, napríklad Schaefer a Bell z roku 1958 či Siegelman vytvorili dotazníky s cca 200 položkami. Počet položiek zredukovali Čáp a Borschek v roku 1994, kedy zhotovili 40 položkový dotazník na zisťovanie spôsobu výchovy. Každý výskumný nástroj má svoje výhody a nevýhody. Pri napríklad rozhovore môžu byť výpovede participantmi viacej regulované a kontrolované (Čáp, 1996).

Výskumný design bol v podstate v tomto prípade od začiatku jasný. Aby som dokázala hlbšie porozumieť spomínanej problematike, najvhodnejšou voľbou bol kvalitatívny typ výskumu prostredníctvom pološtrukturovaných rozhovorov. Kvalitatívny výskum je podľa Hendla charakterizovaný ako: *„Proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.* (Hendl, s. 50, 2005). Medzi hlavné výskumné metódy patrí rozhovor a pozorovanie. Konkrétna použitá výskumná metóda v tomto prípade bol, ako som už spomenula, pološtrukturovaný rozhovor, ktorý predstavuje pól medzi štrukturovaným a neštrukturovaným rozhovorom. Daný obsah sa teda úplne striktne nedodržiava, modifikuje sa poradie otázok a dopĺňa sa ďalšími

otázkami. Prvým krokom v celom procese bol ale prirodzene literárny rešerš, kde som zmapovala zdroje, čiže relevantnú odbornú literatúru a vedecké výskumné články k danej téme.

Nástroje zberu dát

Ďalej nasledovalo hľadanie respondentov do výskumu. Ale o tom podrobnejšie v kapitole výskumný súbor.

Rozhovory s respondentkami prebehli online kvôli nepriaznivej pandemickej situácii, a to prostredníctvom platforiem ako zoom, skype či videohovor na facebooku. Každý jeden rozhovor bol po celý čas nahrávaný na diktafón mobilného zariadenia. Rozhovory boli pološtruktúrované, čo znamená, že bola vytvorená základná kostra rozhovoru alebo štruktúra, ktorej som sa pri každom rozhovore držala, ale popritom som vždy dávala dopĺňajúce otázky relevantné ku konkrétnej situácii v rodine popisovanej respondentkami. Rozhovory trvali cca hodinu až hodinu a pol. Aby som sa postupne dostala k svojim hlavným výskumným otázkam, štruktúru som členila do niekoľkých oblastí:

1. **Základné informácie o rodine** – vek detí, vznik rodiny, členovia
2. **Výchova rodičov** – zistenie rozdielov vo výchove, ktorú zažili rodičia v porovnaní s tým, čo predávajú v súčasnosti svojim deťom, ponímanie homosexuálnej orientácie v rodine (coming out)
3. **Konkrétne výchovné štýly v danej rodine** - zmapovanie výchovných metód, porovnanie výchovy páru s výchovou, čo zažili sami, vštepované hodnoty stupeň kontroly
4. **Porovnanie s heteroparentálnymi rodinami** - otázka rozdielu homoparentálnych rodín od heteroparentálnych, konkrétne porovnanie danej rodiny s heteroparentálnymi rodinami v spoločnosti, spôsob tejto prípravy, riešenia problémov, tematizovanie typov rodín vo výchove
5. **Prelínanie výchovy s okolitým prostredím – odlišnosti, vplyv** - otázka stretnutia s negatívnym vplyvom na dieťa v spoločnosti kvôli sexuálnej orientácii rodičov. (spolužiaci, pedagógovia v škole, vrstovníci, ľudia v spoločnosti) , príprava dieťaťa na prípadné predsudky či nepríjemné situácie, riešenia problémov

6. Vplyv širších členov rodiny - vplyv rodinných príslušníkov, prispievanie do výchovy, darcov

S každou respondentkou som sa držala danej štruktúry a pridala doplňujúce otázky vzhľadom na konkrétne výpovede. V piatich rodinách som viedla rozhovor iba s jednou matkou, v jednom prípade so sociálnou, inak to boli biologické matky. Dva rozhovory prebehli o oboma matkami.

4.3 Výskumný súbor

Zháňanie takejto špecifickej výskumnej vzorky vôbec nebolo jednoduché, nie každý sa chce deliť o záležitosti takéhoto intímneho charakteru. Sťažila to prirodzene aj pandemická situácia okolo koronavírusu. Nakoniec sa ale prostredníctvom inzerátu v rozličných facebookových LGBT skupinách ako Stejná rodina, či Dúhové rodiny podarilo zohnať sedem lesbických rodín. Dve z rodín boli získané metódou snehovej gule, kedy nám dve rodiny získané prostredníctvom sociálnych sietí poskytli kontakt na ich známych. Respondentov som zháňala a následne aj viedla rozhovory spolu s kolegyňou Karolínou Reichertovou, ktorá vo svojej bakalárskej práci skúmala špecifiká vzťahu a komunikácie lesbických rodín so školou. Mali sme tým pádom spoločných respondentov, ale každá s iným výskumným zámerom. Témy sa ale vo veľa aspektoch prelínali, čo sme využili aj pri spoločnom vedení rozhovorov.

Súbor na tento výskum pozostával zo siedmich lesbických rodičovských párov vo vekovom rozmedzí 30-50 rokov. Deti rodín boli vo veku od 3-16 rokov. Školopovinné deti sa objavili iba v dvoch z dotazovaných rodín, ostatné deti chodili do materskej školy. Rodiny pochádzali hlavne z Prahy a Brna. Pôvodný plán bol zapojiť do výskumu všeobecne homoparentálne rodiny, čiže aj rodiny, kde figurujú dvaja otcovia. Bohužiaľ sa na tento výskum takéto typy rodín nepodarilo zohnať, takže súbor tvorili iba lesbické rodiny. Vo väčšine prípadov bola zapojená v rozhovore iba jedna matka z rodičovského páru kvôli sťaženým časovým možnostiam, no v dvoch so siedmich rozhovorov sa zapojili obidve matky.

Tabuľka 1 - Charakteristiky skúmaných rodín

Rodičovský pár	Deti	Dĺžka vzťahu	Registrované partnerstvo	Cesta k rodičovstvu	Kontakt s darcom
Monika a Sára, rozhovor s Monikou	Petr (12), Veronika (17), Martin (8)	12 rokov	Nie	Petr a Veronika – inseminácia Martin – pestúnska starostlivosť	neprebíha
Linda a Anna, rozhovor s Lindou	Božena (6)	12 rokov	Áno (6 rokov)	Domáca inseminácia	neprebíha
Anna a Helena, rozhovor s Annou	Hana (4) a Jan (2)	12 rokov	Nie	Inseminácia na klinike a domáca	Prebieha, deti darcov poznajú
Alice a Dana, rozhovor s oboma	Michal (5)	13 rokov	Áno (10 rokov)	Inseminácia	Prebieha, úloha strýka

Timea a Henrieta, rozhovor s oboma	Kristína (5) Milada (5)	12 rokov	Nie	Inseminácia, biologická matka každá	neprebieha
Laura a Petronela, rozhovor s Laurou	Tatiana (5) a Zita (8) (s bývalou partnerkou)	2 roky	Nie	Inseminácia	Neprebieha
Vanda a Karolína, rozhovor s Vandou	Josef (5) a Jakub (3)	5 rokov	Nie	Inseminácia	S jedným darcom prebieha

4.4 Etika výskumu

Každý z respondentov bol oboznámený o základoch toho, ako bude rozhovor prebiehať, aké témy sa v rozhovoroch vyskytnú a načo približne sa otázky zamerajú. Tieto informácie získali prostredníctvom informovaných súhlasov, ktoré nebolo možné podpísať fyzicky kvôli pretrvávajúcej nepriaznivej pandemickej situácii a tým pádom nemožnosti osobného stretnutia. Súhlasy boli teda zaslané elektronicky prostredníctvom e-mailu, alebo sociálnych sietí. Každý z respondentov napísal do konverzácie slovo „Súhlasím“ a kúsok tejto konverzácie bol následne odfotený prostredníctvom funkcie „screenshot“ obrazovky. Súhlas obsahoval oboznámenie témami a cieľmi oboch našich výskumov spolu s kolegyňou Karolínou Reichertovou, ďalej spôsob zberu dát, teda rozhovory vedené kvôli pandémie na vopred dohodnutej online platforme a neposlednom obsahoval skutočnosť, že rozhovory budú celý čas nahrávané a identita respondentiek vo výskume bude anonymizovaná.

4.5 Analýza dát

Po zozbieraní výskumných dát nasledoval ich prepis zo zvukovej do písomnej podoby a ich analýza. Ako najlepšou voľbou sa javila tematická analýza, ktorá spočíva v kódovaní daných rozhovorov, kedy sa vyčlenia spomínané zaujímavé témy a následne sa kódy rozdelia do širších tematických oblastí (Braun & Clarke, 2006). Rozhovory s respondentkami boli veľmi plodné a bohaté a tém sa v nich objavilo veľké množstvo. Cieľom bolo hlavne zistiť zmýšľanie respondentiek o danej problematike. Tematická analýza bola teoretická, čo znamená, že boli dopredu vytvorené výskumné otázky. Najprv prebehlo tzv. zoznámenie z dátami. Každý rozhovor som dôkladne prečítala, pripomenula si témy, ktoré sme s respondentkami rozoberali a mapovala ich jednotlivé výpovede. Následne som pri ďalšom prechádzaní rozhovoru vyznačovala zaujímavé a dôležité časti vzťahujúce sa téme výskumu a dala im príslušný názov alebo kód. Názorný príklad:

„Opravdu jsme o tom spoustu let jako diskutovaly, že to dítě budeme mít a už jsme se i bavily o tom, jak by jsme chtěly fungovat jako rodiče, jak by jsme ho chtěly vychovávat a prostě jako v těch stejnopohlavních vztazích je jako velká výhoda v podstatě to, že to dítě nikdy

nepřide jako náhodou nějakým omylem , nedopatřením, je to vždycky po zralý úvaze a rozhodně to pak není taková jako náhodička“ (Alice) – Kód: plánovaná lesbická rodina

Jednotlivé vypísané kódy som potom rozdelila do širších tematických okruhov a podtém, ktoré sa v rozhovoroch vyskytovali. Príklady kódov a širšej témy:

„Tahle téma byla doma celkem tabu, to bylo v devadesátých letech, takže já jsem ročník 1980, takže to bylo v té době trochu jinak vnímané, ale nebylo to tak, že by mamka bojovala proti homosexuálům, neměla pocit, že by to bylo něco strašně zrudného, spíš měla pocit že to byla nemoc a ti lidi jsou chudáci, takže nebylo to takové, spíš to jako nechápala, než by byla zhnusená“. (Linda). – **kód:** homosexualita ako tabu téma , **kód:** homosexualita ako choroba

Téma: Postoje rodičov respondentiek k homosexualite

Rozhovory som prešla niekoľko krát, aby mi neunikli dôležité časti. Následne som vybrala citácie z rozhovorov s respondentkami, ktoré uvediem v texte s výsledkami výskumu. Snažila som sa vytiahnuť citácie, ktoré čo najvernejšie popisovali danú tému a aby vedeli poskytnúť vhodný príklad.

Témy, ktoré sa objavili v rozhovoroch boli nasledovné:

1. Homoparentálne rodičovstvo

- Cesta k dieťaťu (plánovaná/zmiešaná rodina)
- Biologický vs. sociálny rodič
- Oslovovanie matiek
- Nevlastní rodičia

2. Výchova zažitá respondentkami

- Typ riadenia rodičov
- Chýbajúci otec
- Preberanie výchovných vzorcov
- Postoje rodičov k homosexualite

3. Vlastný výchovný štýl

- Vzťah s deťmi

- Otvorená komunikácia s deťmi
- Typ riadenia
- Ciele vo výchove
- Egalitarizmus vo výchove
- Postavenie darcov
- Predstavovanie typov rodín dieťaťu (knižky, kontakt s rodinami)
- Zasahovanie starých rodičov do výchovy

4. Postoj spoločnosti k homoparentálnym rodinám a vnímanie vlastnej rodiny

- Odlišnosť homoparentálnych rodín – škodlivina
- Nevedomosť spoločnosti v danej téme
- Ignorancia
- Nedostatočný kontakt a skúsenosť
- Rodina ako každá iná
- Odlišnosť
- Každá rodina je iná
- Vplyv rodiny na dieťa, rola otca

5. Reakcie spoločnosti na konkrétnu rodinu

- Pozitívne reakcie
- Pociťovaná stigma
- Obavy z homofóbie pred deťmi

4.6 Výsledky výskumu

4.6.1 Homoparentálne rodičovstvo

Rodičovstvo bola téma, ktorá bola opisovaná respondentkami v každom jednom rozhovore, samozrejme s danými podtémami ako proces cesty k deťom, problematika biologického a sociálneho rodiča, podmienky vzniku rodiny, či išlo o rodiny plánované alebo zmiešané a ako deti mamy oslovujú.

Väčšina zúčastnených párov podstúpilo tehotenstvo prostredníctvom asistovanej reprodukcie – inseminácie či už domácej alebo na klinike.

„Uměle, sehnali jsme si materiál, a bylo to zavedeno stříkačkou, takže to bylo úspěšný.“ (Linda).

„No a vznikly inseminací. Takže ne umělým oplodněním ale inseminací. Jestli i takhle dopodrobna to chcete vědět. Jedna byla domácí inseminace s Janem a s Hanou byla na klinice“. (Anna).

„Ne, ne, ne normálně biologicky pomocí dárce, stříkačkovou metodou, biologická matka je partnerka“ (Alice).

Išlo teda po väčšine o plánované rodiny, no dve z biologických matiek v danej rodine otehotneli ako slobodné ženy a rodina vznikla až neskôr. Rozhovory boli vedené s biologickými matkami, až na jeden prípad, kde zdieľala skúsenosti sociálna matka Linda. Respondentka Vanda popisuje vo svojej výpovedi, že deti vznikli prirodzene, išlo však taktiež o asistovanú reprodukciu a za „prirodzenú“ cestu otehotnenia sa považuje v spoločnosti počatie prostredníctvom heterosexuálneho styku. Je sporné preto hovoriť o asistovanej reprodukcii ako prirodzenej, ostatné respondentky toto slovo nepoužili, popisovali cestu k rodičovstvu iba ako insemináciu, alebo, že je jedna z páru biologická matka.

„Já jsem si děti pořizovala v podstatě jako, nějak tak jako osamoceně. Nebo teda alespoň to první dítě jsem si pořizovala osamoceně.“ (Monika).

„Jo, ano. Prvního syna měla partnerka biologicky s tím, že to partnerství jsme teda usadily, až teda když ona byla těhotná, byla asi ve třetím měsíci, takže první náš syn vznikl přirozeně. Ostatně druhý syn vznikl taky přirozeně, ale už jako s jiným plánem. Už jako s vědomím, že přichází do naší rodiny. První syn spíš předcházela tomu našemu rozhodnutí, že budeme vlastně spolu tvořit tu rodinu.“ (Vanda).

Jedna z respondentiek má tiež okrem dvoch biologických detí aj tretie dieťa v pestúnskej starostlivosti:

„Já mám jako dvě biologický děti a jedno dítě v pěstounské péči a pak mám partnerku. Takže takhle složitý to máme.“ (Monika).

Rodiny boli síce pôvodne plánované, ale v prípade dvoch rodín sa následne vyvinuli aj v rodiny zmiešané, pretože pôvodný homosexuálny rodičovský pár svoj vzťah ukončil a respondentky si následne našli nové partnerky. Čiže deti získali nevlastných rodičov, čo je dôležitým aspektom problematiky, pretože deti môžu mať odlišné vzťahy k pôvodným sociálnym rodičom ako k „nevlastným“ sociálnym rodičom. A ako u každého dieťaťa, ktoré si prejde rozchodom rodičov, môže aj tu prebiehať náročný proces adaptácie na nové usporiadanie rodiny. Tiež ak vystupuje viac ľudí vo výchove dieťaťa vrátane darcov, môže nastať konflikt výchovných štýlov, dieťa môže byť zmätené.

„Jedno z biologických detí s náma jako nežije, to je jako s bývalou partnerkou. To zůstalo s ní. Ale mám ho jako... jako stýkám se s ním, není to jako, že by jsme spolu fungovaly, vegetovaly, ale stýkáme se.“ (Monika).

„Tak vznikla trošku jinak než v jakým je složení teď :D. Já mám teda svoji bývalou partnerku, se kterou jsme byly v roku, ježiš kdy to bylo, to jsou počty...v roku 2010 jsme se tak nějak jako daly dohromady a dva roky na to se nám narodila první dcera a tři roky, teda po třech letech vztahu se narodila druhá, 2012 první a 2015 druhá. A takhle jsme žily no... dejme tomu nějakých 8-9 let a my jsme se pak teda s partnerkou rozešly, ale holky se s ní teda normálně vydaj. A teď žiju se současnou partnerkou, která už je s námi, v podstatě brána i od holek jako součást rodiny.“ (Laura).

V téme rodičovstva sa tiež vyskytla problematika biologického a sociálneho rodiča. Respondentky vyjadrili kritiku súčasného systému, že právo na deti má iba jedna matka z páru (biologická) a oproti sociálnej matke má väčšie právo na deti darca, vo veľa prípadoch konkrétnych rodín človek, ktorého deti nepoznajú a je pre nich cudzí. Právo síce rozoznáva „nadradenú“ matku, rodiny sa však vnímajú ako matky rovnocenne. Inštitúcie ako lekár, škôlka sú im našťastie naklonené a nemajú so sociálnymi rodičmi problém.

Keď že Linda bola jediná sociálna matka, ktorá sa so mnou rozprávala bez partnerky (ostatné boli biologické, alebo v dvoch prípadoch boli prítomné obe matky) vyzdvihla práve tému právnej nerovnosti.

„Jakým způsobem to jiné je, tak mohla bych asi mluvit o té právní formě, já vlastně jako nebiologický rodič nejsem zákonným zástupcem, ale vlastně kromě toho papírování

a administrativy nemáme problém ani u dětské doktorky, ani ve školce, ani na kroužku. Ani nikde jinde.“ (Linda).

Alica tiež ako sociálny rodič popísala nerovné postavenie a väčšie práva darcu oproti nej samotnej. Tiež vyjadrila obavu do budúcnosti, že by sa darca mohol domáhať svojich rodičovských práv, o pár kapitol nižšie ho však popisuje ako kvalitného človeka.

„Je to samozrejme hloupý, protože ta legislativa česká není tolik jako propracovaná, takže ty role toho nebiologického rodiče je tam vlastně taková jako vlastně žádná jako legislativní, tak to je trochu nepříjemný, že kdykoliv ten dárcce by si prostě vzpomněl a začal se domáhat svých rodičovských práv, tak je má větší na našeho syna, než já, která ho celý život vychovává a nemám právo vlastně na něj vůbec žádný. Tak to je takový blbý. Ale tak zkusíme doufat, že nic takového nenastane.“ (Alice).

Respondentka Anna vyzdvihla aj skutočnosť, že ony samy sa v páre ako matky vnímajú rovnocenne, na druhú stranu Vanda sa pohľad zmenil a v rámci sociálneho dieťaťa sa ako plnohodnotná mama neberie.

„Děti jsem porodila já, takže biologicky jsou moje děti, i když je to úplně jedno, i když pro stát to úplně jedno není, my s partnerkou nejsme registrovaný a i kdyby jsme byly, tak by se na tom vůbec nic nezměnilo. Bohužel právně ty děti nejsou její, jsou jenom moje.“ (Anna).

„Jo, takže některý věci jsou jako fakt jiný a bylo by bláhový si myslet, že ne a myslím, že by to byl dost život ve lži a my jsme i trochu žily v iluzi, první byla právě, že jsme úplně stejný jako jiný páry, ale to jsem se mylila a to mi přišlo takový docela jako bolavý, pak když se nám narodilo první dítě, tak jsem si prostě myslela, že jsem stejně plnohodnotná máma jako Katka jako biologická a to nejsem, je to jinak.“ (Vanda).

V súvislosti s témou biologického a sociálneho rodičovstva súvisí aj to, že môže nastať problém so sociálnymi starými rodičmi, ktoré vnúča nepovažujú tak celkom za svoje. Toto bol prípad respondentky Anny.

„Tam bylo obtížný trochu přijetí ty babičkovský role, se tam máma potýkala s tím, že vnitřně nepovažovala to vnouče za taký opravdický, když není jako biologický a i protože od začátku jsme měly plán, že jedno dítě biologický bude mít manželka a jedno já, plány se v průběhu let změnili a rozhodla jsem se, že ze zdravotných důvodů to dítě druhé biologicky nebude

mít, bude ho mít zase manželka biologicky a tak to byla vůbec zase rána další, protože ta moje máma doufala, že budu mít to další dítě jako biologicky, že to bude už to pravý vnouče, takže byli tam během let rozkoly jako v tomhle, ale tak jako je to proces...” (Alice).

Zaujímavým aspektom v celej tejto téme bol pohľad respondentky Vandy, v ktorej rodine sú s partnerkou biologická matka každá jedného z dvoch synov. Popísala odlišnosť svojho vzťahu k biologickému synovi a sociálnemu synovi. V tejto problematike nadväzujem aj na odstavce vyššie, kde sa Vanda nevnímala ako plnohodnotná mama sociálneho dieťaťa. Môže to byť spojené s vytváraním attachmentu. Druhý rodičovský pár, Timea a Henrieta, v ktorom je matka každá jednej z dvoch dcér, nepopísal žiadnu odlišnosť vzťahu k sociálnemu a biologickému dieťaťu.

„My to máme hodně komplikovaný, ještě tím, že máme vlastně každá to jedno dítě biologický. Jo.. takže, to je celkem jasný, že máme jako jinej vztah k nim. Já jako cejtím, že máme trochu jinej mandát. Třeba k Jakubovi mám jako pocit , že bude mít k němu blíž Katka. Je to tím prostě o hodně těžší, nebo ono když to tak říkám, tak to možná vypadá, že je to jako jasný a jednoduchý, ale není.“ (Vanda).

Oslovovanie matiek

To ako deti svoje mamy oslovujú sa v rodinách líšilo. Niektoré deti oslovujú obe oslovením mami, ak ich potrebujú rozlíšiť tak použijú spojenie mami+meno. Iné deti zase oslovujú biologickú matku mami a sociálnu matku menom, vyskytlo sa aj oslovovanie menom v prípade oboch matiek. Oslovenia sa však premieňajú a respondentky ponechávali deťom voľnosť v oslovení. Do oslovenia nezasahujú a nechávajú na deťoch, aké oslovenie nakoniec zvolia. Toto môže byť tiež práve znakom demokratického výchovného štýlu, o ktorom budem hovoriť neskôr, matky nechávajú v určitých aspektoch dieťa samo rozhodovať.

„Trošku se to proměňuje. Určujou si to sami s tím, že u toho staršího je to teďka obvyklí v tomhle období, poslední dobu, třeba rok, nám říká oběma jménem. Ale když o nás mluví, tak o nás mluví jako o maminkách. A ten mladší nám říká mami, ale víc říká mě mami a partnerku oslovuje Kaji. Ale proměňuje se to. Dřív nám ten starší říkal oběma mami a říkal nám mami Vanda, mami Kaju. A nějak se to tak různě jako mění.“ (Vanda).

„No.. obě. My jsme to nechali na něm, jak si to on sám zvolí, on nám úplně sám asi v roce a půl začal říkat jménem maminka Alice a maminka Dana a to mu vydrželo v podstatě doted' a u toho zůstal, takže si nás úplně rozlišil sám podle jmen, jako i když se bavíme o babičkách, tak jedna je babička Dagmar a babička Ema, tak úplně takhle stejně říká nám, že si to rozdělil prostě po jménech.“ (Alice).

Respondentka Henrieta tiež popísala konflikt s babičkou kvôli oslovovaní matiek, ktorá bola za to, že sociálnu matku by mali dcéry oslovovať teta.

„Jestli někdo měl problém, nebo že nám do toho kecal. Tak to byla moje babi, vlastně holek prababi, když jim byl asi rok nebo možná byly ještě menší, a teď, když jsme říkaly, že jsme obě ty maminky a tohle... tak to byly teda asi starší, protože už mluvily, tak ona pak se snažila je opravovat, že jako teta. A to teda jsme se naštvaly, a to jsem teda svojí babi řekla, ať toho nechá, že jim plete..., protože ona říkala: „Neměly byste jim to takhle říkat, pletete jim hlavy“, a já říkám: „Jediná, kdo jim plete hlavy, jseš ty. Oni moc dobře ví, kdo jsme a prostě nebudeš jim plést hlavu nějakou tetou, protože teta je každá z ulice. Vždyť teta tady říká všem paním z baráku.“ (Henrieta).

4.6.2 Výchova zažitá respondentkami

Výchova respondentiek bola v rozhovoroch významnou témou, ktorú respondentky prinášali. Pomohla čiastočne porozumieť voľbe ich vlastného výchovného štýlu, ktorý bude rozobratý v ďalšej kapitole. Dalo sa pozorovať preberanie výchovných vzorcov, ale taktiež vyhýbanie sa daným vzorcom, keď respondentky nemali na výchovu dobré spomienky. Na výchove sa však respondentky s rodičmi po väčšine nezhodovali a mnohým aspektom sa vyhýbali, ako napríklad autoritatívnosť a slabá komunikácia. Iba jedna respondentka popisovala výchovu ako z veľkej časti podobnú tej, čo zažila ona, ostatné respondentky sa snažili aspoň niektorým vzorcom vyhnúť, čo bolo pre nich zámerné vo voľbe vlastného štýlu. Boli to hlavne aspekty, ako spomínaná autoritatívnosť, potlačovanie názoru dieťaťa či nedostatočná komunikácia. Tiež sa rozoberal proces ich comingoutu a postoj rodičov všeobecne k homosexualite a reakcia na comingout ich vlastného dieťaťa.

Vo výchovách sa vyskytli všetky druhy riadení, vzťahy boli popisované retrospektívne ako kladné. Veľká časť respondentiek zažilo výchovné extrém, a to: silné riadenie alebo slabé riadenie. Taktiež tri z nich vyrastali bez otca a boli vychovávané slobodnou matkou. Krajné

riadenia, teda slabé alebo silné sa vyskytovalo väčšinou v prípade slobodných matiek. Buď boli na dcéru príliš prísne, alebo bola výchova voľnejšia kvôli tomu, že boli samoživiteľky a nemali toľko času alebo im ponechávali voľnosť zámerne.

„Já si myslím, že jsem měla takovou tu direktivní výchovu. A asi to bylo způsobeno už tím, že jsme žili s matkou sami. A já jsem byla poměrně dost sporné dítě. No nevím, jestli by to bylo jako stejný, kdyby jsme žili s otcem.“ (Monika).

„Tak já konkrétně jsem vyrůstala jen s mamkou, naši když mi bylo 5 měsíců a byla jsem s mamkou a se sestrou, myslím, že ta moje výchova byla celkem dost volná, protože moje mamka byla učitelka v mateřské školce, takže si myslím, že nás jako vychovávala dobře, ale neměla úplně čas řešit jako detaily, jako samoživitelka, tak jsme si mohly dělat co jsme chtěly a ale myslím, že jako do života nás nakonec připravila jako dobře, že jsme takové samostatnější a aktivnější.“ (Linda).

„Já jsem byla zase jako do 11 let jedináček, byla jsem s mámou sama, takže byla taková hodně jako na mně zaměřená a byla přísná, vyžadovala jako disciplínu, výsledky a tak a pak se mi v jedenácti narodil brácha, tak jsem jako měla sourozence, ale ten odstup už byl takovej hrozně velké věkové, že jsme v podstatě nefungovali jako sourozenci nikdy, ale já jsem měla takovou tu výchovu přísnou, řekla bych, že žádný srandy moc jako s rodičema moc nějaký, nehrálo se tam o to, že bych se mohla rozhodovat nějak jako sama, prostě potřebovala jsem jako fungovat, aby to máma se mnou měla snažší, protože byla prostě sama na všechno.“ (Alice).

U respondentky pani Vandy sa vyskytlo aj rozporné výchovné riadenie, kedy bol otec autoritatívny až agresívny a matka prekypujúca láskou a príliš závislá na deťoch.

„Moji rodiče jsou taková statistická, můj táta je hodně prchlivej temperament, je cholerickéj, hodně takovej uřvanej, bych řekla, že takovej despotickéj, určitě to byl psychický teror doma docela. Takže z tohoto pohledu s mým tátou bylo moje dětství docela těžký, byl to vlastně já sem vlastně docela i hodně citlivá, určitě bych se zařadila do nějaký kategorie hypersenzitivních lidí, takže bylo pro mně hodně tíživý. Nicméně máma to kompenzovala až moc, úplně prostě takovou svojí opičí láskou, jako velice se snažila, takže to byla velice jako

milující, pečující, až takovým patologickým způsobem, ona byla, já mám ještě bratra, byli jsme dvě děti, ona byla dost jako závislá na štěstí těch dvou dětí.“ (Vanda).

Respondentky Laura a Anna tiež popisovali nerovnosť rolí vo výchove svojich rodičov:

„Ale co se týče vztahu k nám, tak tam žádný problém nebyl, u nás tu výchovu vedla spíš mamka, ona je takovej jako generál. A vždycky to tak bylo a táta byl vždycky spíš v roli takovýho jako kamaráda. Ne že by jsme k němu neměly respekt to ne, ale spíš fungoval jako kamarád, než jako ten táta, na zadek jsme dostaly vždycky od mamky.“ (Laura).

„U nás teda jako táta byl, ale byla taková ta doba.. hodně jsme napůl s Hanou s těma dětma, já i ona pracujeme, ale jsme obě s dětma, jako, že si to střídáme. Což vlastně za dob, když byly můj rodiče, tak to tolik nebylo.“ (Anna).

Postoje rodičov respondentiek k homosexualite

Výchova respondentiek tiež zahŕňala podtému spôsobu, akým rodičia vnímali homosexualitu a ich následnej reakcie na coming out detí. Keďže väčšina respondentiek bola vychovávaná v 80-90-ich rokoch, homosexualita bola ešte v tom čase tabu témou a v domácnostiach sa o nej príliš nehovorilo. Bolo to aj tým, že nebolo ohľadom témy dostatok informácií. Keď ale náhodou áno, postoje boli zväčša negatívne alebo ľutujúce. Homosexualita bola braná ako choroba.

„Tahle téma byla doma celkem tabu, to bylo v devadesátých letech, takže já jsem ročník 1980, takže to bylo v té době trochu jinak vnímané, ale nebylo to tak, že by mamka bojovala proti homosexuálům, neměla pocit, že by to bylo něco strašně zrudného, spíš měla pocit že to byla nemoc a ti lidi jsou chudáci, takže nebylo to takové, spíš to jako nechápala, než by byla zhnusená. Takže stačilo to jako vysvětlit, samozřejmě, že to chvíli, trvalo než jako pochopila jak se má chovat k mým partnerkám, ale nic dramatického se u nás nedělo.“ (Linda).

Vyskytli sa však aj postoje neutrálne a liberálne.

„Jak se k tomu stavěli ještě než proběhl coming out? Tak neutrálně v podstatě. My jsme se do té doby s tím jako rodina nemuseli potýkat, to jsem já s tím přišla, takže že by jsme to nějak jako rozebírali, to vůbec ne, ani jsme neměli nikoho v okolí koho by se to jako týkalo,

ale že by tam měli být nějaký negativní nárážky nebo nějaká cílená homofobie , to ne“ (Laura).

„Tak do té doby, dokud nedošlo na mně, ale zas takovej průser to nebyl, tak to byly takový liberálové, slobodomyslní, tak to byla jako věc že v pohodě.“ (Anna).

Inou kapitolou už bola reakcia rodičov na coming out detí. Všetky reakcie sa vyznačovali počiatočným šokom až na istý čas ochladnutím vzťahov a odmietaním. U väčšiny sa však postoje časom zmenili na podporu a akceptáciu sexuálnej orientácie ich dcér. Iní orientáciu akceptujú naoko, ale vnútorne úplne nie sú so situáciou stotožnení a v jednom prípade ani s rodinou svojej dcéry, ako popisuje respondentka Timea.

„No mě rodiče v 18 letech téměř vydělili. Proto to bylo pro mně hodně náročný. Nemyslím si, že by to... Ted'ka jako jsou údajně s tím smířený, dokonce se sem přestěhovali, bydlí hned vedle ve vchodě, ha ha. Takže je to takový náročný ted'ka pro mně :D. Aa já nevím.. Třeba jako u nás to bylo vždycky takový zavřený, nedalo se s nima mluvit, já jsem asi ani nechtěla.. Protože když tá první reakce byla taková odmítavá, tak jsem o tom ani nemluvila. A pak když jsem si našla Háňu, tak jsem teda znova jako řekla, že to tak nebude, nebudu se krývat, schovávat a kecat nějaký blbosti, takže to jako přijaly. Ale je to s nima těžký. S těma rodičema je to těžký. Na jedny straně říkaj, že nás berou jako rodinu, zároveň jsou tam takový jako věci, kterými mi dávaj najevo, že nás jako rodinu neberou.“ (Timea).

Linda popisuje istú formu diskriminácie, ktorú matka dávalo najavo jej partnerkám. Matku neskôr otvorene konfrontovala. Prejavovalo sa to aj v obdarovávaní, partneri Lindinej heterosexuálnej sestry darčeky dostávali, Lindine partnerky nie.

„Já jsem to nějak extra neoznamovala, myslím, že v jednu chvíli mamce došlo, že kamarátka, která u nás příliš často je, není jen kamarátka. Takže to tak normálně jako proběhlo, což nebyla schopná to jako úplně akceptovat, přesně tam bylo vidět že moje sestra, která řekněme že její kluci dostávaly k narozeninám dárek od mamky, zatímco moje partnerky nikdy a až potom když mi bylo třeba 23, jsem na to začala poukazovat, že hej nepřijde ti to jako divné, že tady kupuješ Jarkovi nevím co ponožky, takový symbolický dárek a mé partnerce nikdy? Takže nad tím začala přemýšlet a já jsem pak prošla takovým jako

bolestivým rozchodem, tohle byla taková zlomová chvíle, že tam jí došlo, že jde spíš o to, že aby její dítě bylo šťastné než cokoliv jiného.“ (Linda).

Rodina Alicinej manželky Dany dokonca prežila dvojité coming out, keďže aj ich druhá dcéra je homosexuálnej orientácie. V oboch prípadoch bol coming out veľkým prekvapením pre ich rodiny, pretože pred ním mali heterosexuálne vzťahy. Išlo pravdepodobne o obdobie hľadania sa.

„No manželka to měla trochu vyšlapaný, protože tam vlastně ta sestra je o asi deset let starší, takže ta jí to tu cestu tak předšlapala, a ta rodina se musela vyrovnat jenom s tím, že se to týká ještě dalšího dítěte, ona je ze 6, takže ta měla tu reakci jako dobrou, i když to tam nikdo nečekal, protože my obě... když jsme začaly být spolu ve vztahu.. my jsme se seznámily když nám bylo 22 a do té doby jsme normálně měly jako pokusy o vztah s klukama, takže to tam nikdo nečekal .. No a u mě to bylo úplně opačný, protože já jak jsem byla nejstarší to dítě a jediná dcera, tak asi máma měla jiný jako představy a doufala asi v nějaký jako běžnější průběh, takže ta to jako vzala třeba hrozně špatně a řekla bych, že do dneška jsou jako ty vztahy tím hrozně poznamenány poměrně, takže tam to bylo obtížný přijetí vůbec jako té jinakosti.“ (Alice).

4.6.3 Vlastný výchovný štýl

Jedna z ústredných tém rozhovoru bola výchovný štýl, ktorý aplikujú samotné respondentky na svojich deťoch. Preberal sa vzťah s deťmi, typ riadenia, ciele výchovy, rozloženie rolí v rodičovskom páre, či sa na výchove detí zhodujú a či vo výchove vystupujú aj biologickí otcovia detí teda darcovia. Objavila sa aj téma spôsobu oslovovania matiek deťmi.

Čo sa týka samotného výchovného štýlu, jednoznačne bol preferovaný demokratický výchovný štýl v podobe kladného vzťahu k deťom a stredného riadenia. Tento štýl sa vyskytoval vo všetkých rodinách, v jednej sa však vyskytol iba u jedného rodiča, išlo o mierne rozporné vedenie, druhý rodič inklinoval skôr k autoritatívnemu štýlu. Rodiny s demokratickým štýlom hľadajú na potreby svojich detí, v istých aspektoch ich nechajú spolurozhodovať a otvorene s nimi o všetkom komunikujú. Vzťahy boli popisované ako kladné, rodičov k deťom viažu silné putá a pozitívne emócie. Riadenie je stredné, neberú dieťa ako niekoho neschopného samostatného rozhodnutia. U dvoch respondentiek sa objavil náznak rozporného vedenia v páre, a premena štýlu u jednej.

Linda popisuje plnú dôveru dcére, dcéru necháva rozhodovať v rámci záujmov, koníčkov, či jej kamarátov. Má však stanovené hranice, kde dcéru už viac vedie, a to v interakcií s okolitým svetom.

„Já bych řekla, že já zcela věřím jí, nemyslím, že kdybych jí nechala na hřišti a řekla, že poslouchej já si teď skočím pro rohlíky ty zůstaň tady, že by jako byla typ, který odejde, ale zároveň se jako bojím nebezpečí zvnější, jako nebála bych se že ona odejde, že vyběhne na ulici, a neohlídne se, to jak ne, ale spíš, že jí někdo ukradne. Co se týče jako výběru kamarádů, nějakých koníčků, v tomhle si jako nemyslím, že ji kontroluju, jak jsem říkala má ráda zvířata, já úplně na zvířata nejsem, ale ona je ten kdo si určuje co ji zajímá, nebo třeba jaké knížky budeme číst, nechám ji rozhodovat v tomhle. Mně taky jako úplně nezajímá jaké jsou druhy všeho možného, ale chápu, že má se to li ona učit, musíme ji podporovat.“ (Linda).

„Asi fakt jako musím říct, jednak že o těch věcech jako hodně mluvím, třeba ta mladší, je jí pět, tak tá kolikrát prostě nechápe takový věci, když na ní začnu mluvit o pocitech a emocích, trochu samozřejmě jako ještě nestihá, na tý starší to je hodně vnímavější, tam už jako vidím tu zpětnou vazbu, že si jako dokážeme o téhle věcech jako povídat, že ji řeknu co je důležitý, ale primárně asi jako očekávám, že to uvidí od toho jak se chovám já, co znamená, že určitý věci.. jako ukazuju jim svoje hranice, jo, že si nenechám úplně všechno líbit, tak snad prostřednictvím tohohle jako poznaj, že by to měly v tom životě dělat taky, nebo jako doufám, že ty podvědomý vzorce se trochu přezemou.“ (Laura).

V prípade Alice a Dany môže byť spozorovaný čistý demokratický štýl, čo potvrdzovali počas celého rozhovoru, Alica však popisala, že syn niekedy trochu aj zneužíva situácie a vytvára si taký „mamahotel“. V týchto prípadoch však matky správanie zarazia.

„Ale my jsme takový hodně přemýšlivý, i z hlediska toho našeho života, žijeme v nějaký minoritě, samozřejmě si přejeme nějakou toleranci a vůbec jako od těch lidí trochu otevřenost, tak i nás to mnohem víc usměrňuje k tomu být otevřený vůči věcem včetně těch výchovných trendů a tak, takže my to máme zase tak hodně to rodičovství na bázi takového rovného přístupu, si dáváme záležet na tom, aby se to naše dítě necítilo podráženo nějak proto, že je mladší, snažíme si neaplikovat takový ty direktivní způsoby výchovy, že my o něm rozhodujeme a on ničemu nerozumí, ale jako naopak... a máme to hodně takový jako na

přátelský bázi a hodně se snažíme aby se cítil jako komfortně, aby zažíval co nejmén takovejch těch dětskejšch traumat a takových těch prostě, takový nějaký jako nepohodlnosti v tom, že nemůže o sobě jako nikdy rozhodnout, co jsme v dětství zažívaly trochu všichni, takový to nic nemohlo být podle nás... Tak minimálně teda my dvě určitě si takový momenty jako vybavujeme, takže ne že by jsme mu asi dávaly možnost volby vždycky, ale když je to pro něj bezpečný a situace to jako umožňuje, tak o hodně s ním prostě komunikujem a řekla bych, že máme takový hodně úzký vazby rodinný. “ (Alice).

Čo sa týka jednotlivých cieľov výchovy, prevládali hodnoty, a to konkrétne šťastie detí. Ďalej dominovala tolerancia, respondentky chcú deti naučiť akceptovať inakosť. Ďalej išlo o úprimnosť, sebavedomie a pokoru. Sú to všetko hodnoty, ktoré by sme mohli predpokladať, že by sa pri demokratickom výchovnom štýle vyskytli. Keďže matky nechávajú deti na mnohých veciach spolurozhodovať, chcú aby sa stali sebavedomými a úprimnými vo svojich názoroch v rodine aj v spoločnosti. Tiež dbajú na potreby detí, čiže chcú, aby boli v živote šťastné.

„Můj cíl je vychovat silný osobnosti a slušný lidi. Prostě holky, které si se sebou nenechají zametat, ale budou mít určitou pokoru. A doufám, že se mi to podaří. To je tak ve zkratce to nejdůležitější, co bych těm holkám jako předala, aby si nemyslely, že spasej svět,, že jsou to nejlepší na světě, ale na druhou stranu, aby si dokázaly jako věřit trošku. I tu sebedůvěru v samy sebe, protože já jsem tohle jako dítě moc nemívala. To bych chtěla aby měly. “ (Laura).

„Tak já myslím, že chci z ní mít spokojeného člověka, který uspěje v životě, Boženka teďko, jako je jí šest, ale chce být veterinářkou, takže my to berem takovým tím stylem, že ano, je to chytrá holka, je šikovná, je hodná, a výsledky ze školky nebo z kroužků má jako pozitivní, takže si myslím, že to jako vedeme dobře, je mi jedno jestli nakonec bude popelářkou nebo doktorkou, to si myslím, že my nemůžeme ovlivnit jakým směrem se nakonec vydá, takže spíš aby byla jako prospěšná a morálně zodpovědná a hodný člověk, o to mi hlavně jde, nechci žádného jako extrémistu nebo někoho kdo bude netolerantní vůči ostatním... “ (Linda).

Otázkou bolo aj na koľko sa jednotlivé páry na výchovnom štýle zhodujú. Všeobecne sa zhodujú všetky, až na dva páry – sú ale schopné tú jednotu nájsť. V ostatných piatich pároch

ide len o malé občasné nezhody, ktoré si medzi sebou matky vyrozprávajú a vyriešia. Niekde sú tie výmeny názorov intenzívnejšie kvôli odlišným osobnostiam respondentiek.

Respondentka Monika popisovala aj postupnú premenu svojho výchovného štýlu, kedy sa stala menej autoritatívnu. Voľba zmeny prišla v pubertálnom období detí a bola zámerná. Jej partnerka je v súčasnosti v páre tou autoritatívnejšou a kvôli tomu práve vznikajú v páre časté nezhody.

„Myslím si, že se úplně neshodujeme.“ (Monika)

„Ako nezhody riešite?“ (Ja)

„No.. To je takový, já myslím, že to je takový nešvar jako všech rodičů, přístup, že jako prostě víc autoritativní a že ten druhý tomu nechává volný průběh. Já jsem byla poměrně dost autoritativní, když byli děti malý, nebo teda ne jako autoritativní, ale ráznější a prostě když jsem jim třeba něco řekla, tak sem dávala pozor aby to bylo hotový, ale teď když šli do té puberty, tak už na mě padla taková jakoby únava materiálů, takže když jim třeba řeknu aby vynesli odpadky a nejsou vynešený, tak já ty scény jako nedělám jak bych je třeba dávala najevo před pěti lety, kdežto partnerka ano. Ona to dává jako hodně najevo, mě se to samozřejmě dotýká, protože to nemám ráda, a často se to mezi námi stává, že si jako přehazujeme ty naše pohledy na to jak toho dosáhnout. Jo já jsem prostě přesvědčená, že v té pubertě je to jak kdybych mluvila do zdi a bude to mít stejný efekt. (Monika).

„Jo. To se určitě shodujeme ve spoustě věcí. Jak říkám, Helena je trošku z takový tradičnější rodiny, takže zvyklejší třeba já nevím... Ale zase ona úplně se s tím vším nestotožňuje, takže myslím, že se jako shodujeme.. V spoustě věcí jo.. Co já jsem možná taková větší prudička je, aby jsme chodily víc s těma dětma ven a Helena je taková, že má ráda zase pohodičku, a já jsem taková nasolená, mírně neurotická a ona je taková spíš usazená.“ (Anna)

„My se neshodneme na tý výchově často, protože jsme od základu jako hodně jiný. Já jsem hodně taková rozvolněná, taková nestrukturovaná... No takže tím, že jsme jako hodně jiný, tak přistupujeme jinak i k těm dětem. Myslím, že se nám ale jako daří to před nima nějak držet, že jsme před nima jednotný, jedna řekla to a druhá to a pak si o tom popovídáme vedle. Ale jako řešíme i někdy před nima no, nějaký krize. Je to takový živý v té rodině, není to jako

nějak přehnaně afektovaný, ale je to takový opravdivý. No.. takže máme jako neshody, ale jsme schopný to vykomunikovat, před dětma se moc nehádáme.“ (Vanda).

„Já si myslím, že jako ve většině případech máme stejný pohled na to, jak j sem říkala třeba někdy uleví ty nervy, Když ujedou nervy jedný, a ta druhá má pocit, že to jako nebylo třeba křičet, ale pak to zase ujede tý druhý, ale to jsme zjistili, že to je ovlivněný i hodně jako hormonama :D“ (Henrieta).

Dalším aspektem výchovy boli jednotlivé role a ich rozloženie, ktoré som trochu načrtla už vyššie pri výchove, ktorú zažili samotné respondentky. Jednohlasne všetky respondentky uviedli, že sa v rolách v páre striedajú a nemajú ich nijako striktne rozdelené. Zapojenie vo výchove a domácnosti je rovnocenné, prevláda egalitarizmus. Iba jedna respondentka Laura uviedla, že rovnocenne síce fungujú teraz so súčasnou partnerkou, ale s bývalou partnerkou egalitarizmus neplatil. Išlo o rozloženie na expresívnu a inštrumentálnu rolu.

„Asi jako striktně to rozdělený nemáme, asi jde i spíš o to, co jako koho baví, mně třeba baví s nima vyměřet nějaký bojovky, nebo si s nima kreslit, takže třeba jako tohle víc dělám já ale není to o tom, že by jsme si striktně rozdělily, co jako budeme dělat. My vlastně jako pracujeme z domova, takže děláme všechno spolu, celej čas jsme spolu vlastně všichni..“ (Henrieta).

„Hodně jsme napůl s Helenou s těma dětma, já i ona pracujeme, ale jsme obě s dětma, jako, že si to střídáme.“ (Anna).

„V rámci výchovy tam asi nevidím žádný rozdíl, možná ta nepřímá výchova, tím, že oni vnímají jako fungujem, s bývalou partnerkou jak jsme fungovaly, tak tam to bylo hodně o tom rozdělení jaké panuje v běžný rodině, jako ženská role, mužská role. Máma se víc stará o děti, o domácnost a ten chlap jako je teda víc v tý práci, tak to taky u nás fungovalo, já jsem byla v podstatě 6 let na mateřský a pak do tý práce jsem nastupovala znova tak jako postupně a co se týče tohohle tak ona víc táhla tu rodinu jako finančně, takže jako věřím, že tohle taky na ně nějak působilo, ale že by to byla taková přímá výchova nějak rozdělená, to ne.“ (Laura).

Téma rôznych rodín a možnej homofóbie

Do otvorenej komunikácie zahŕňajú aj konverzácie o tom, aký typ rodiny sú, aké existujú typy rodín, k tomu používajú aj prostriedky ako knižky pre deti zo zahraničia o homoparentálnych rodinách. Časť sprostredkováva aj deťom kontakt s inými homoparentálnymi rodinami, aby sa necítili sami, ako akýsi špeciálny prípad. Samotné deti sú ale podľa samotných respondentiek hrdé na to, že majú dve mamy a je zaujímavé, že v rodine Alice a Dany syn pokladal mamám skôr otázky typu, prečo ostatné deti nemajú dve mamy ako to, že prečo nemajú oni otca. Aj keď vie, že ostatné deti otcov majú a vidí v živote heteroparentálny typ rodiny. Ide asi skôr o to, s čím sú deti od malička konfrontované. Keďže deti v homoparentálnych rodinách vyrastajú s dvomi mamami alebo otcami, ich otázka bude pravdepodobne znieť, kde majú ostatné deti druhú mamu alebo otca. Padla ale aj otázka v rodine Henriety a Timey od ich dcér prečo nemajú otca. Respondentky tiež popisovali skúsenosti s inými deťmi, ktoré sa následne doma pýtali v heteroparentálnych rodinách, prečo oni nemajú dve mamy, keď prišli s Timeou a Henrietou do styku.

„Vi, že my jsme ženský a nejsme chlapi, chápe ten rozdíl, stejně jako rozumí tomu, že má dvě mámy, myslím, že si toho všimnul docela rychle, ale zajímavý je, že to vlastně nikdy jako v životě on sám neřešil.. Nikdy za náma nepřišel a neřekl: Hele jako proč nemám tátu. On nám nějak připadá v tom svém životě usazený, bavíme se o tom a on samozřejmě vidí, že jiný děti mají i táty, ale taky vidí, že některý děti mají třeba jednu mámu a už nikoho, on má takový jako postoj, že jemu přijde super, že má dvě mámy a říká, že by chtěl ještě víc maminek , protože by taky pro ně měl ještě práci, ještě by je vytěžil :D“ (Alice).

V citácii nižšie práve Alica popisuje ako syn nepokladá príliš otázky v tejto téme, keď už tak sa spýta, prečo ostatné deti nemajú dve mamy.

„Takže jako srovnání no, my jinou rodinu jako tuhle nemáme, v žádný hetero rodině jsme v dospělosti nebyly, takže nevíme, pro nás je normální, co známe z naší rodiny, rozhodně samozřejmě o čemkoliv s naším synem mluvíme, když ho něco zajímá, ale v tomhle téma se nás zatím nějak na nic neptá, mně přijde, že... jako on to samozřejmě chápe, že máme jinou rodinu, než jsou jiný běžný rodiny v našem okolí, že často jako táta figuruje, ale vůbec se jako nezajímá, kde ho má on, on se spíš zajímá, kde ty děti mají jako tu druhou maminku když už.“ (Alice).

V rodine Henriety a Timey dokonca od ich dcér padla aj otázka, prečo nemajú otca. Vysvetlenie však bolo popísané tým, že ak by mali otca museli by vymeniť jednu z mám. V tejto rodine darca nefiguruje, bol anonymný, čiže je možné, že matky chcú matky počkať, až kým dcéry vyrastú a situáciu im vysvetlia.

„Od malinka jsme tady to řešily. Protože jako spousta rodin, který jsou tady okolo nás, tak to vidí holky, že mají mámu a tátu, ale my jsme v tomhleto jako otevřený a upřímný, holky vědí jak přišly na svět, prostě žádná zvláštní pohádka to nebyla, pomoh nám pán doktor , takhle oni to jako berou. Ta otázka snad ještě ani nepřišla, že proč mají dvě mámy, že jo?“
(Timea)

„My jsme jim to vždycky jako od mala vysvětlovaly tak, že někdo má maminku a tatínka, někdo má dvě maminky a vy máte to štěstí, že máte dvě maminky :D Takže takhle to oni berou.“ (Henrieta)

„Myslím, že před dvoma rokama se jednou zeptaly proč oni nemaj toho tatínka a tak my jsme jim říkaly, že kdyby měli tatínka to by jako musely vyměnit jednu z nás. Tak to byla jasná odpověď, že samozřejmě vyměnit nechtěj a když na to téma jako dojde, sej ich zeptáme, tak vždycky říkají , že jsou rádi, že si nás vybraly. Protože říkají, že vždycky to miminko si jako vybírá rodinu, kam se narodí a vždycky říkaj: My jsme si vybraly ty nejlepší maminky!“
(Henrieta).

„Nějak jak co začaly mluvit a začaly trochu jinak jako chápat, tak jsme tohle téma otvíraly docela často a měly jsme i máme dvě knížky o dětech, který teda žijou s dvěma maminkama. Takže v podstatě to bylo hodně častý téma , hlavně v době, kdy teda starší dcera nastoupila do školky , tak tam děti vytahovali témata jako máma táta a začalo se to tam probírat a v podstatě to vždycky bylo úplně v pohodě , jo tak ty to máš takhle, no my tátu nemáme a jako hotovo.“ (Laura).

Respondentky nižšie popisovali aj využívanie filmov a knížiek o homoparentálnych rodinách, čo je skvelým prostriedkom ako dieťaťu tému priblížiť, päť rodín sprostredkúvajú aj priamy kontakt s rodinami, čo je pre dieťa veľmi dôležité, aby sa identifikovalo aj s inými deťmi z podobných rodín a necítilo sa osamelé alebo divné.

„Jako komunikujeme, když přijde u Jana období, když to bude řešit, tak budeme víc. Zatím čteme knížky. S tím že my jezdíme na dovolenou, jako na pět dnů z duhovejma rodinama. To si děti zažily, že v tom třeba nejsou úplně samy.“ (Anna).

„Jo já myslím, že ono tak asi plynule vyšlo, když byla malinká, ještě se nesetkávala s jinými rodinami, tak dobře no, třeba moje sestra má manžela a dvě děti, pak jsou různé seriály, třeba prasátko Pepa pro ty mrňavé, kde je maminka tatínek a dvě děti. Takže to jako chápala, že jsou různé rodiny, máme knížky různé, když vyjde nová, tak kupujeme, ať máme do sbírky. Třeba co to bylo... Doktorka Plyšáková, tak tam taky je nějaký díl, kde jsou dvě barbínky, které jako vychovávají dítě.“ (Linda)

„Jo určitě. Jsou takový ty různé pohádky o dvou tučňáčcích, co jsou jako tátové a zároveň si o tom normálně povídáme, je to normální téma, stýkáme se s tou druhou rodinou, kde dvě holky mají chlapečka. Takže to jsem víceméně chtěla, aby si děti nemyslely, že jsme nějakí exoti, že je to tak i jinde. Jako u nás.“ (Vanda).

Čo sa týka prípravy detí na možné negatívne zážitky v spoločnosti kvôli tomu, v akej rodine vyrastali, konkrétne rodiny majú k tejto téme rôzne postoje. Dve rodiny na to deti pripravujú, ostatné nie. Rodiny, čo tú prípravu neaplikujú zatiaľ necítili potrebu riešiť tému dopredu, ak sa žiadny konkrétny problém nevyskytol. Je v tejto téme otázkou, či je vhodnejšie počkať až kým sa nejaký problém prípadne vyskytne, alebo pripravovať dopredu. Ak by sa takéto záležitosti preberali dopredu v mladom veku dieťaťa, mohlo by ho to aj zmiasť.

„Musím říct, že tu mladší ještě ne, to jsme úplně neprobíraly, ale s tou starší jsme se bavily, že by něco takovýho mohlo přijít a spíš jsem se jí snažila uklidnit, že kdyby něco takového se stalo, tak ať za mnou přijde, že si o tom popovídáme. Ale zatím ne.“ (Laura).

„Hmm vlastne zatím ne. Nemluvili jsme o tom. Co spíš, teda to mluvit to samé v té části o tý školce, ale co teda já dělám, tak se bavím s těma průvodcema ve školce, kde je žádám o to, aby byli na to trošku obezřetnější. Ale jako je samotná jsem na to úplně, jako mluvíme o tom souběžně, ale ne že bych si řekla, že tak teď už mu uděláme tady nalejvárnou, jak se v takový situaci chovat, to jsem zatím necítila takovou potřebu.“ (Vanda).

„Ani ne. Problém jsme s tímhle měli jenom my. Oni jako vůbec. Oni tohle nějak jako neřešili.“ (Monika).

„To ano, ano. Vlastně v podstatě ono je to spíš o tom, že to třeba vidí v televizi, že se někdo neslušně chová, tak si o tom pak povídáme, že někdo se může smát někomu protože nosí brýle, někomu že má dvě maminky a někomu, že je postižený, jak jsem ymiňovala tu kamarádku ve školce... Takže o tom mluvíme obecně, ne v kontextu, že ona je víc ohrožená než ostatní, protože si nemyslím, že ta šikana není úplně racionální záležitost, spíš tak aby byla schopná si to vyargumentovat a reagovat na to.“ (Linda).

Darcovia vo výchove

Zaujímavou témou, ktorá sa v rámci výchovy objavila bolo aj postavenie darcov v živote detí. Postoje k tejto téme sa veľmi líšili. Niektoré respondentky kontakt umožňujú, iné nie a ani nemajú záujem, ale ak deti budú deti v budúcnosti chciet' s darcami komunikovať, nebudú im brániť, rešpektujú práva darcu aj detí, aj keď napríklad nemajú oni samy záujem o kontakt. Predsa len ako som už spomínala, v právnej problematike sociálneho a biologického rodiča v teoretickej časti, majú ako biologickí otcovia väčšie právo na dieťa ako sociálne matky. Náznak nerešpektovania tých práv otca ako takých, nie len nadradenosti, bol spozorovaný len u jednej respondentky. Jeden postoj páru k tejto téme sa aj časom premenil. Tie rodiny, ktoré s darcami kontakt udržiavajú, však majú darcov iba ako občasných návštevníkov, intenzívny kontakt s deťmi nemajú.

Konkrétna jedna rodina Alice a Dany je okrem darcu aj v kontakte s druhou lesbickou rodinou, ktorej darca tiež pomohol k rodičovstvu. Chlapci ale o sebe nevedia, že sú bratia. Mamy im to plánujú povedať až keď budú starší. Je to pravdepodobne správny krok chlapcom o ich príbuzenstve v tak skorom veku ešte nehovoriť. Nemuseli by to celkom pochopiť a mohlo by ich to len zmiast'.

„Zpočátku jsme byly takový striktní, že jsme říkaly, že vůbec nechceme, aby byli v nějakým kontaktu, aby ho někdy v životě viděl, aby ta role jeho byla úplně jednorázová, nechtěly jsme od toho nic víc do budoucna, ale přece jenom uplynulo několik let a ten člověk se projevil strašně jako vlastně.. on vlastně dělá všechno tak správně a jako vzbudil v nás takovou důvěru, že v průběhu jako nějakých, sem tam jsme si psali jako na začátku mail, jako jak se kdo má, kdo žije, ujišťovaly jsme se my, že funguje pořád ten kontakt, kdyby jsme potřebovaly pro ty další pokusy, ale zároveň se ten vztah nějak budoval, až jsme natolik, na nás to natolik seriózně působilo, že jsme pak umožnily i ten kontakt, to jsme ani nevěřily, že by jsme udělaly

a vlastně jsme v intenzivním kontaktu, protože náš dárcce daroval ještě jiným holkám z Jižních Čech a tam z toho vznikl vlastně bratr Michala, kterej.. my jsme si potom vyžádaly na sebe navzájem kontakt a vlastně jsme se hrozně skamarádily a vlastně bráchové jsou od malička v kontaktu intenzivně poměrně a navštěvujeme se a mají se strašně rádi, ačkoliv samozřejmě vůbec jim neříkáme něco o sourozenectví, protože to by ještě nepochopili vůbec, jak je to možný. Ale bude čas kdy jim to prostě řekneme.“ (Alice).

Čo sa týka Anny, v ich rodine kontakt s darcami prebieha pravidelne aspoň raz do mesiaca. Stretávajú sa s deťmi ako občasní návštevníci domácnosti rodiny. Deti darcov neberú ako otcov, skôr ako ujov, strýkov.

„Jo tak jsem říkala , že my jsme s těmi dárcemi měli na začátku nastavený ať se moc nezapojou, že pak uvidíme. A zatím to takhle je, ale necháváme to otevřený . Ted' se vídaj tak třeba jednou dvakrát za měsíc. Jo ale děti jako vědí jak vznikly do podrobná. A myslím, že je to moc zatím nezajímá, ale chtěli jsme stejně aby to věděli.“ (Anna).

U respondentky Moniky kontakt kvôli zistenej homofóbii darcu, o ktorej predtým nevedela, keďže otehotnela ako slobodná. Práva darcu však rešpektuje a necháva na deti, či sa s ním chcú stretnúť alebo nie. Občasné stretnutia prebiehajú.

L: Zapája sa vo výchove aj biologický otec detí?

M: Ve výchove ne, on je homofóbni , a když má tendence děti vidět, samozřejmě je všechno špatně. (Monika).

L: Takže sa moc často s deťmi nevída?

M: Skoro vůbec, spíš má zájem on, než oni. (Monika).

U Laury môžeme pozorovať istý náznak nerešpektovania práv darcu, nemá záujem o kontakt a to, že je anonymný uvádza ako výhodu.

„Vůbec ho jako neznaj, my ho v podstatě taky neznáme, máme tu výhodu, že ten dárcce byl jako anonymní a že se snad do takových situací jako nezamotáme, že někdo by to chtěl jinak, oni vědí že, teda ta mladší nevím jestli si to uvědomuje, ale ta starší ví, že přišel někdo kdo nám jako pomohl a díky tomu pánovi máme děti, máme holky. Ale vídat se s ním nebudou

a zatím.. jako je otázka, jak to samozřejmě bude dál. Ale zatím nedošly do takové fáze, že by se na něj vyptávaly, nebo chtěly setkat. To zatím nebylo.“ (Laura).

4.6.4 Postoje společnosti k homoparentálním rodinám a vnímání vlastní rodiny

Ohlédem postojů vůči homoparentálním rodinám se jednotlivé rodiny jednohlasně zhodli, že společnost zaujíma postoj odlišný ako ku homoparentálním rodinám, a to v negativním slova zmysle. Respondentky boli za to, že často sa jedná o to, že sú ľudia o danej téme nedostatočne informovaní, chýba im skúsenosť s homoparentálnymi rodinami a často si predstavujú niečo mylné, vytvárajú si mylné prekoncepty. Ďalším aspektom bola tiež ignorancia spoločnosti voči rodinám a téme, ako keby vôbec neexistovali.

„Určitě. Jako určitě. Ale já si myslím, že je to spíš taková jako neznalost toho. Já třeba jako ve svých dvaceti bych to taky brala jako že je to takhle být nemůže, protože jsem o tom nikdy jako neuvažovala že by to jako mohlo fungovat. A ta společnost která to jako jenom slyší a nevidí to konkrétně tak to určitě vnímá jako rozdíl. Že to takhle fungovat nemůže fungovat, že to není tradiční.“ (Monika).

„Tak určitě jako lidi zvenčí nás vnímají odlišně, protože jsme dvě matky, ta matka a otec je nějaká ta tradiční rodina, nebo single matka to se ještě vidá. Dost často si jako ani neuvědomují co říkají.. často si jako mysleli, že je Helena mladá babička, nebo neuměj to jako zařadit. I matky, které často vidáme na hřištích, tak pokud jsme se nevyoutovali, nebo si to neřekly mezi sebou, tak vlastně to nechápaly kdo jsme.“ (Anna).

„Já mám jako štěstí, že mám kolem sebe lidi, kteří to berou jako úplně v pohodě a normální, občas se setkám s tím takovým, já vás beru mám vás ráda, jste super, ale myslím si, že běžný model je máma táta, ale respektuju vás. Tak to je asi to jediný, co v tom svým okolí mám, ale když to vezmu samozřejmě jako dění v český společnosti, tak já se snažím jako tohle nesledovat a nečíst různé komentáře pod příspěvkama a pod. Protože to samozřejmě není nic jako příjemného. Ale obecně to vnímám, že Češi jsou takoví, že dobrý, ale držet se od toho dál. Nepotřebuju s váma mít úplně nic společného, hrabejte si na svým písčku a jedte si svoje a nám nezasahujte do našeho normálního života. Ale říkám snažím se tyhle věci nechávat proplovat mimo mě a spíš si řeším co já mám okolo sebe. To mám fakt v pohodě.“ (Laura).

Respondentky Henrieta a Timea popisovali aj postoje vrstovníkov detí, sú názoru, že ak majú aj deti homofóbne reakcie, väčšinou ich preberajú od svojich rodičov.

„Ale hlavne je to vidieť i na tom, že prostě ty děti jsou strašně ovlivněný těma rodičema a v čem žijou. Protože když třeba chodí do školky, a my je vyzvedáváme, a nás třeba nevidí, tak ostatní děti zavolaj: Maty, Kloty, máte tady maminky! Až ti jejich rodiče by jim třeba vnukli myšlenku, že ty jo ony mají dvě maminky, to je divný, tak pak se podle mně začnou ptát, proč máte dvě maminky a tak.“ (Henrieta).

Samotné rodiny sa však ako odlišné od heteroparentálnych nevnímajú až na tri rodiny. Tie, čo sa odlišne nevnímajú sú za to, že riešia tie isté záležitosti ako heteroparentálne rodiny, tie čo nie, to myslia skôr v zmysle usporiadania a chýbajúceho muža alebo právnej odlišnosti. Dve rodiny si myslia, že mužská rola priamo v rodine chýba, ale deti majú strýkov, dedov a bratrancov, prípadne darcov, s ktorými sa stretávajú. Mužskú rolu ponímajú hlavne tak, že deti nevedia, ako by problémy alebo nejaké situácie v rodine riešil muž, čo napríklad uviedla respondentka Vanda. Preto sa snažia sprostredkovať deťom čo najviac stretnutí či už so spomínanými dedami, darcami atď. Ostatným rodinám mužská rola nechýba a keďže tri respondentky vyrastali bez otca, môže to byť spojené aj s tým. Jedna z rodín uvádzala odlišnosť lesbických rodín v tom, že obe matky zastávajú všetky role. Sú za to, že v heteroparentálnej rodine panuje rozdelenie matky, ktorá sa stará o domácnosť a deti a otca, živiteľa. Objavil sa aj názor, že žiadna rodina nie je rovnaká, každá je niečím odlišná.

„Ne, myslím si, že není vůbec. Jako vůbec. To jsou prostě stejné problémy, stejné potřeby, úplně všechno je stejný.“ (Monika).

„No tak jako... Nebudeme říkat, že ne, když jsme jako úplně jiné model, ale jako v čem konkrétně jestli nám jako chyběj nějaký mužský vzory, to se jako ukáže, my vítáme všechny muže, kteří k nám přijdou na návštěvu, ať jsou to strejdové, dárci – tatínkové, já pořád jako cítím, že jich je nedostatek, děti jsou k chlápům jako ostýchavější. Takže vlastně to trochu vnímám, že by možná těch mužů mohlo být v rodině víc než náš Jan. Třeba si koupíme nějakýho kocoura mužskýho.“ (Anna).

„No určitě jsme. Ale ne, a myslím, že by bylo hloupý si jako namlouvat, že to tak není, já jako odhlídnouc od toho, že to není to, co jsem si úplně vybrala, já si to jako nevybrala, že

v jednu chvíli jsem si řekla: Já to by byl dobrý experiment pro můj život, to jsem si prostě neřekla. Jo takže jako já jsem v tom ale moc ráda, jsem v tom spokojená, šťastná. No tak pro mě je to tím pádem, je to můj život, tak jak se odvíjí, jsem v tom jako spokojená a ale bylo by asi jako hloupý, nebo takhle na to nedal nikdo žádný návod, v naší rodině se o tom vůbec nemluvilo, já jsem se jako pak nějak informovala sama.“(Vanda).

„Tak my máme jenom jednu rodinu a jak to ty děti ovlivní já nevím, jak je to teď ovlivňuje to taky nevím, ale jak pozoruju, třeba ty postavy těch otců a kluků hrajou roli. Já nevím, co je dobře, jestli že ten otec tu není, nebo je, prostě těch variant je strašný množství, je to jako složitý, protože se porovnáváte s čím jako? Prostě ta škála heterorodin je tak široká, k čemu bych se měla porovnávat, funkční, nefunkční, někteří rodiče jsou samoživitelé. Fakt strašně moc, ale fakt je, že jsme jiný, na tu jinakost narážíme, často si nevíme rady. Takže to jako řešíme, co by nám mohlo pomoci, co by jsme mohly třeba dělat jinak.“(Vanda).

„Nemyslím. Myslím, že se ničím neliším od jiné ženy třeba, která má v mém věku rodinu, samozřejmě ano, jsou tady prostě nějaké právní překážky, které život komplikují a že musíme nad některými věci více přemýšlet. Ale nemyslím si jako, že by jsme byly v něčem divný. To ne.”“(Linda).

Alice vo svojej odpovedi naznačuje aj to, že počet pohlaví v rodině nič neovplyvňuje. V tejto konkrétnej rodině nepanuje ponímanie „ženskej a mužskej“ role. Záleží hlavne na tom, aký kvalitný rodič muž alebo žena je, a nie akého sú pohlavia. Mužská rola im v rodině nechýba, môže to byť spojené aj s tým, že konkrétne Alice vyrastala bez otca, preto tú mužskú figúru nevnímajú tak dôležite.

Jako řekla bych, že se úplně vytrácí takový to přemýšlení o tom, že celkově jsou rodiny prostě všechny úplně jiné. A úplně jako různorodý, že žádná rodina není stejná, i když je tam vlastně složení jako jeden táta, jedna máma jedna dcera, jeden syn a když jsou prostě všechny možné skladby jako rodiny, fungují jinak a samozřejmě žádný počet pohlaví v rodině nic negarantuje jako...To si ty lidi samozřejmě někteří uvědomují, někteří ne.“(Alice).

V Timeinom pohľade môžeme vidieť dosť výrazné genderové stereotypy ohľadom heteroparentálnych vzťahov a rodín. Popisuje rozloženie expresívnej a inštrumentálnej role

a aplikuje to na všetky heteroparentálne rodiny. Je vo výpovedi vidieť istý náznak toho, že sa Timea cíti trochu nadradene voči heteroparentálnym rodinám, hlavne v rozdelení rolí.

„Jo no, tak jak říkala Henrieta. Prostě žena hlavně podle mně vaří, pokud nemá třeba manžela kuchaře. My prostě zastáváme všechny ty role, prostě když bude třeba vyvrtat díрку do stěny, tak to vyvrtá buď jedna nebo druhá, nebo no možná spíš já protože jsem manuálně zručnější :D Ale jako já to vyvrtám, nebo prostě jak to přijde. Ale myslím, že v těch heterosexuálních rodinách je to tak víc rozděleno. Věci, který prý musí dělat muž a který musí dělat žena. Víím, že třeba moje máma vaří a celý život vaří a když máma odpadne, tak táta bude jíst suchej rohlík , protože sám si nic neuvaří. Jako co my někdy slyšíme, co nám říkají ty naše kamarádky o manželích a kamarádi o manželkách , to je prostě... no sakra. No asi já nevím, no homosexuální známe jednu a tam to jako nějak funguje normálně. Ja si teda neumím představit, že bych jako byla v heterosexuálním svazku“. (Timea).

V iných rodinách som nijaký pocit nadradenosti ani podradenosti neidentifikovala.

Reakcie spoločnosti na konkrétnu rodinu

Čo sa týka osobných skúseností rodín v spoločnosti a nejakých negatívnych zážitkov, drvivá väčšina nič reálne nezažila až na dve rodiny, v prvej Timea a Henrieta zažili homofóbiu od suseda v dome, z ktorého sa nakoniec museli odsťahovať. Deti boli ale ešte malé a veľký vplyv to na nich nemalo. Druhá rodina Moniky a Sára zažila prejav homofóbie od darcu, ktorú som spomínala o pár kapitol vyššie, deti sa s darcom nestretávajú a nemajú záujem byť v kontakte. Timei a Henriete spomínaný sused znepríjemňoval život dosť výrazným spôsobom. Ich frustrácia prišla do takého bodu, že Timea otvorene a ostro suseda konfrontovala, následne sa teda z domu odsťahovali.

„Na jedno procento a to byl náš naštěstí už bejvalej soused, který bydlel pod náma a ten už od tý doby, co jsme se tam nastěhovaly nám to dával docela sežrat, my jsme si nemyslely, že je to jako kvůli nám, ale pak jsme zjistily, že asi neskousne dvě holky jako pod střechou a když se nám narodily děti tak to už stačilo, aby se prostě proběhly po bytě a on už nám bušil na topení a už to pak prostě bylo ... se to tak stupňovalo, že Terka ta už se bála chodit i domů, protože jak viděla, že tam už jsou zaparkovaní, tak že to zase na nás přijde a tohle , vyvrcholilo to tak daleko, že on vždycky za náma přišel o to patro vejš .. A vždy nám začal

říkat, co mu všechno vadí, že co je to tady za tělocvičnu.....No a jednou jsme se s ním tak dohadovaly, to už jako byla poslední kapka, že nám řek , že si počká až holčičky trochu vyrostou a pak se jich bude ptát, kde mají tatínky. “ (Henrieta).

„A to bylo holkám rok a půl, takže vlastně jedna začínala chodit tak jako tak jakože chodila, jenže to nebylo o tom, že by u nás byly jako celodenní party a tělocvična , nebo prostě nějaký takový věci“. (Timea).

Na druhú stranu rodiny, ktoré nič negatívne reálne nezažili, majú ale obavy, aby sa deti konkrétne s niečím v budúcnosti nemuseli potýkať. Ide o pociťovanú stigmatu. Ak hovoríme o reakcii vrstovníkov detí, boli len pozitívne.

„Myslím si, že nutně ne, kolikrát jsme se ale obávaly, že se něco bude dít... Mě třeba napadá, že měla Boženka učitelku ve školce a když jsme se na ni dívali na facebooku jak vypadá, tak jsme viděli, že tam má nějaké křesťanské citáty řekněme, v té veřejné části. Tak jsem si říkala no to bude radost, protože já mám takový ten pocit, že když je někdo věřící, tak je tam větší riziko, že bude homofobní. Což může být předsudek, jsem si toho vědoma. Takže ale vlastně to bylo v pohodě. “ (Linda).

„Ne, ne. Ani vlastně my jsme se nesetkaly s žádnějma negativníma reakcema, většinou to bylo fajn, jenom to teda lidi nechápou kdo my jsme. Že dokud jim to jako neřeknem, tak jim to nedojde. My se jako kdyby furt musíme outovat , u doktora, ve školce, na hřišti, tak jsme se to nějak naučily. Ale ty děti se třeba taky budou muset pořád outovat, tak to nevím pak , jak na to oni budou připravený. To je taká moje obava do budoucna, jestli budou schopni se nějak s tím poprat. “ (Anna).

„Jako my jsme se nesetkaly zatím ani ve vztahu ani v rodině s žádnou negativní reakcí okolí což jsme rádi z jedné strany, ale zároveň to bereme jako samozřejmost, protože proč taky ? Jsme normální lidi, kteří prostě fungují jako slušní občani, nikomu nic neděláme, předpokládám jako nikomu se nemícháme do života, je to stejný od ostatních, takže ani to nemáme tak že: Ježíš ty jsi hodná, že ti to jako nevadí, protože my to jako opravdu tak necítíme, že by to mělo někomu vadit. Že jako to je náš život, my tím nikoho neobtěžujeme.. “ (Alice).

Vo všetkých výpovediach je otázne, či je konsenzus medzi tým, čo matky hovoria a čo si naozaj myslia. Každopádne pri rozhovoroch som žiadny náznak nejakého nesúladu neidentifikovala. Matky pôsobili, že sú s tým čo hovoria plne sttotožnené.

5 Diskusia

Výskumná časť tejto práce priniesla mnohé témy a zaujímavé výsledky. V zásade sa potvrdilo skutočnosti, ktoré boli zistené v doterajších výskumoch danej problematiky. Pokiaľ sa zameriame na moje konkrétne výskumné otázky, ktoré som si položila, boli zodpovedané zhodne s výskumami, ktoré popisujú to, že homoparentálne páry sú rovnako kvalitnými rodičmi ako heteroparentálne páry. Čo sa týka výchovy v lesbických rodinách, bolo moje zistenie zhodné s výskumom Flaksa a kolektívu, ktorí skúmali výchovu a rodičovstvo lesbických matiek. V mojom výskume som zistila, že matky deklarujú, že sú voči deťom otvorené, nemajú problém s nimi rozoberať čokoľvek, majú kladný vzťah a počúvajú aj názory detí na vec. Rozmýšľajú o výchove skôr ako spolupráci dieťaťa a rodiča. Deti v mojom výskume boli vo vekovom rozmedzí veku 2-17 rokov, skúmala som sedem rodín. Vo Flaksovom výskume a výskume Bos a kolektív bolo tiež zistené, že matky s deťmi otvorene o všetkom, čo ich zaujíma komunikujú, dbajú na ich názor a nechávajú ich v určitých záležitostiach rozhodovať. Flaksov výskum mal deti od 3-9 rokov, 15 lesbických a 15 heterosexuálnych párov a Bosov deti od 4-8 rokov, 100 lesbických a 100 heterosexuálnych párov (Flaks, Fischer, Masterpasqua & Joseph, 1995; Bos, Balen & Boom, 2007). Jednoznačne sme sa preto líšili v metodológii, keďže spomínané dva výskumy boli kvantitatívne a môj kvalitatívny. Pár výskumov však poskytuje istý kritický pohľad, s ktorými sa moje zistenia nezhodujú. Napríklad vo výskumoch Cameron a Cameron (1996) či Wardle (1997), autori popisujú, že deti z lesbických rodín majú kvôli absencii otca problémy s chovaním a sú šikanovaní svojimi rovesníkmi (Cameron & Cameron, 1996; Wardle, 1997 in Tasker & Patterson, 2007). Oslovovanie matiek deťmi v mojom výskume bolo rozličné, mená sa počas času premieňali, matky nijako do procesu nezasahovali. To sa zhoduje s tým, čo popísala Polášková. (Polášková, 2009). Ak spomenieme rozdelenie rolí vo výchove, takisto sa v mojom výskume potvrdili doterajšie zistenia, ktoré popísala Nedbáľková (Nedbáľková, 2005) a podľa výskumu Boyce a Sireci sa na výchove dieťaťa podieľajú obe matky rovnakým dielom, v aktivitách sa striedajú, dieťa neuprednostňuje jednu matku viac ako k druhú (Boyce & Sireci, 2006). Toto by sme práve mohli konfrontovať oslovením. Je otázka, či skutočne majú rovnaký podiel na výchove, ak ich často dieťa oslovuje každú inak a možno nepriamo vyjadruje nadsadenosť tej, ktorú volá

mama. Súvisí s tým aj otázka attachmentu a to, či je jedna matka v rodine primárna. Z výskumu Bennetta vyplýva, že v 12 z 15 rodín bola primárnou jedna matka, v troch rodinách obe matky. Pri téme sa vynára množstvo otázok. V prípade, že sú obe matky primárne, ako reagujú na každú z kognitívneho a afektívneho hľadiska? V Bennetovom výskume tri páry uvádzajú, že deti má k nim väzbu ako k jednote. V jednom konkrétnom páre, matky tvrdili, že ich dieťa vykazovalo znaky attachmentu k tej matke, ktorá bola práve k dispozícii. Obidve pracovali na polovičný úväzok, aby mohli byť s dieťaťom napol, čiže tu nemôžeme hovoriť o rozdelení na expresívnu a inštrumentálnu rolu. Bennett však uvádza, že vo zvyšných troch rodinách prosto nemuseli len vedieť určiť, ktorá z dvoch matiek je primárna. (Bennett, 2003). Je to určite téma, ktorú by bolo potrebné viac spracovať v budúcich výskumoch. S týmto sa spája aj problematika sociálneho a biologického rodiča, ktorú prinášali respondentky v mojom výskume, právo ich síce neberie rovnocenne, no ony sami sa rovnocenne berú až na jednu matku, ktorá ten rozdiel pociťuje a pociťuje aj iný vzťah k sociálnemu dieťaťu. To, že matky sa berú rovnocenne, potvrdzuje aj výskum Ben-Ari a Livni (2006). Matky si vyvinuli stratégie ako problému čeliť, napríklad prostredníctvom plnej moci, ktorú dá biologická matka a aj tým, že je biologická matka každá, ak je detí viac ako jedno. (Ben-Ari & Livni, 2006).

Keď hovoríme o samotných deťoch z konkrétnych rodín a otázke konverzácie o typoch rodín, ich predstavovania deťom, opäť sa moje zistenie zhoduje s výskumom Bos a Van Balen (2008). Z ich výskumu vyplýva, že homoparentálne páry od malička deťom cielene predstavujú rôzne typy rodín aj prostredníctvom kontaktu s ďalšími homoparentálnymi rodinami. Majú tak v budúcnosti vyššiu úctu k svojej rodine aj k sebe samému a vedia sa lepšie vysporiadať s prípadnou homofóbiou, vyvinú si kvalitné copingové stratégie. (Bos & van Balen, 2008). Vyhnú sa tým pádom pocitu nejakej odlišnosti alebo zvláštnosti keďže vidia, že sú aj inde rodiny typu, v ktorom sami vyrastali. Konkrétna príprava na možné negatívne situácie na základe mojich zistení u väčšiny rodín neprebíha až na dve. Potvrdzuje to, čo aj uvádza Kutáľková vo svojom výskume, že takáto príprava vo väčšine rodín nenastáva (Kutáľková, 2015). Negatívne skúsenosti však rodiny vystupujúce v mojom výskume reálne nezažili až na jednu rodinu Henriety a Timei. Matky sa však obávajú, že by mohli nastať, čo značí pociťovanú stigmatu. Zhoduje sa to s výsledkami, ktoré boli uvedené aj vo výskume Taskera a Pattersona. Deti v homoparentálnych rodinách negatívne situácie

nezažívajú, majú naopak výborné vzťahy s vrstovníkmi, širšou rodinou aj dospelými. (Tasker & Patterson, 2007). To isté sa potvrdilo aj v mojom výskume, deti nemali zatiaľ kvôli svojej rodine žiaden problém a majú dobré vzťahy s okolím, či už s rovesníkmi alebo dospelými. Darcovia vo výchove sú veľmi rozpornou problematikou. Aj podľa mojich zistení vyplýva, že k tomu matky zaujímajú rôzne postoje. Tri rodiny kontakt s darcom udržiavajú a štyri nie, pričom v dvoch zo štyroch bol darca anonymný. Deti, ktoré s darcom kontakt majú, ho ale ako otca neberú. Vystupuje skôr v roli strýka. Môžeme diskutovať o tom z antropologického hľadiska, čo v tomto prípade darcovstvo znamená. Dary by mali spĺňať tri podmienky: dar by mal byť oplatený, dávaný a prijatý. (Soukup, 2009). Aj v tomto prípade môžu darcovia očakávať oplatenie matiek v budúcnosti tým, že budú mať kontakt s dieťaťom. Takéto rôznorodé postoje k téme predstavili vo svojom výskume aj Haimes a Weiner, niektorí darcovia v živote detí vystupovali, iní nie. (Haimes & Weiner, 2000). Ak sa pozrieme ale na samotné deti, aj tie ktoré s darcom kontakt nemajú, chcú darcu v neskoršom veku spoznať, motív býva väčšinou číra zvedavosť a možno túžba vedieť viac o svojom pôvode. Tie deti, ktoré darcu spoznať nechceli, poháňalo aj to, že nechceli zraniť svoju sociálnu matku. (Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen & Brewaeys, 2003). Dalo by sa preto predpokladať, že takouto zvedavosťou budú neskôr oplývať aj deti z môjho výskumu, ktoré momentálne kontakt s darcom nemajú. Väčšina matiek naznačilo, že ak by si to priali, brániť deťom nebudú.

Výskum samozrejme má aj svoje obmedzenia a limitácie. Najväčšou bude malá výskumná vzorka. Sedem rodín je pomerne malý počet, išlo však o dosť špecifickú vzorku ľudí, nie každá homoparentálna rodina sa chce deliť o záležitosti charakteru ako boli vo výskume. Čiže zháňanie nebolo také jednoduché a sťažil to prirodzene aj covid. Ďalším limitom by mohlo byť to, že rozhovory prebiehali až na dve rodiny iba s jednou matkou. Pohľady na výchovu a štýly druhých matiek z páru sa môže sčasti líšiť. Tiež by možno bolo na osoh sa s párom rozprávať osobne a prípadne aj vidieť nejaké interakcie s deťmi. To však kvôli pandémie nebolo možné. Ďalší výrazný limit, nedá sa určiť, či to, čo matky popisovali, sa naozaj zhoduje s tým, ako to naozaj v realite je. Nezdalo sa mi však, že by sa s tým, čo popisovali, neidentifikovali.

Záver

Výsledky vo výskume priniesli mnohé zaujímavé zistenia. Čo sa týka hlavnej výskumnej otázky uvažovania lesbických matiek o výchove svojich detí, matky sa snažili aplikovať demokratický výchovný štýl, kedy dieťa nechávajú spolurozhodovať v určitých aspektoch, napríklad ako ponechávanie voľnosti v spôsobe oslošovania matiek, ktoré je v jednotlivých rodinách rôzne. Hľadajú na potreby, na názory detí, vyhýbajú sa prílišnému vedeniu, aké niektoré samy zažili v detstve. Vzťah s deťmi je popisovaný ako kladný. Darcu do života detí zapájajú a udržiujú s ním kontakt tri rodiny, štyri žiadny kontakt nemajú. Téma rôznych typov rodín je preberaná vo všetkých rodinách, v troch rodinách dokonca aj prostredníctvom rôznych zahraničných knižiek a filmov pre deti o homoparentálnych rodinách. Reálne negatívne zážitky s homofóbiou samotné deti nezažili, matky sa však obávajú, že by mohli v budúcnosti nastať. Avšak príprava na tieto možné situácie vo väčšine rodín neprebíha až na dve rodiny.

Zistenia v tomto výskume len potvrdili skutočnosti z mnohých predošlých výskumov, a to, že lesbické matky poskytujú dieťaťu pri najmenšom rovnako kvalitnú výchovu a starostlivosť ako heteroparentálne páry. Prínosom tejto práce by mohlo byť to, že môžeme pozorovať s akými problémami sa musia lesbické matky v rámci rodičovstva vysporiadať, lepšie ich tým pochopiť a efektívnejšie im pomáhať. Tiež by mohla práca prispieť k tomu, ako najlepšie komunikovať s deťmi o jednotlivých typoch rodín a ako čeliť prípadnej homofóbii, aby mali priestor si vytvoriť efektívne copingové stratégie. Málo zdokumentovanou témou je práve problematika postavenia darcov v lesbických rodinách, ktoré prostredníctvom darovaním spermií vznikli. Myslím, že je to téma, ktorú je potrebné viac spracovať v budúcich výskumoch. To isté platí aj o téme attachmentu detí v lesbických rodinách, ktorá sa v mojich zisteniach náznakovo objavila. Na túto problematiku je skutočne veľmi málo výskumov. S mojím samotným výskumom aj celkovou som pomerne spokojná, myslím, že sa podarilo zozbierať kvalitné a prínosné dáta. Veľmi ma obohatilo rozhovory s konkrétnymi matkami a som rada, že som mala príležitosť aspoň takýmto spôsobom nazrieť do ich zmýšľania, sveta, problémov a starostí.

Zoznam informačných zdrojov

- Ben-Ari, A., Livni, T. (2006). *Motherhood Is Not a Given Thing: Experiences and Constructed Meanings of Biological and Nonbiological Lesbian Mothers*. *Sex Roles* 54, 521–531. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9016-0>
- Bennett, S. (2003). *Is There a Primary Mom? Parental Perceptions of Attachment Bond Hierarchies Within Lesbian Adoptive Families*. *Child and Adolescent Social Work Journal* 20, 159–173 . <https://doi.org/10.1023/A:1023653727818>
- Bierzová, J. (2006). „Rozdělení domácích prací a péče o děti v rodině.“ Pp. 73-86 in Křížková, Alena (ed.), Hana Maříková, Hana Hašková, Jana Bierzová. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Sociologický ústav AV ČR
- Bos H. M. W. & Balen F. (2008) Children in planned lesbian families: Stigmatisation, psychological adjustment and protective factors, *Culture, Health & Sexuality*, 10:3, 221-236, DOI: [10.1080/13691050701601702](https://doi.org/10.1080/13691050701601702)
- Bos, H. M. W., van Balen, F., & van den Boom, D. C. (2004). *Experience of parenthood, couple relationship, social support, and child-rearing goals in planned lesbian mother families*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(4), 755–764. doi:10.1111/j.1469-7610.2004.00269.x
- Bos, H. M. W., van Balen, F., & van den Boom, D. C. (2007). Child adjustment and parenting in planned lesbian-parent families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(1), 38–48. doi:10.1037/0002-9432.77.1.38
- Boyce C. & Sireci L. (2003). *Who is Mommy Tonight*, *Journal of Homosexuality*, 43:2, 1-13, DOI: [10.1300/J082v43n02_01](https://doi.org/10.1300/J082v43n02_01)
- Braun, V. & Clarke, V. (2006) *Using thematic analysis in psychology*, *Qualitative Research in Psychology*, 3:2, 77-101, DOI: [10.1191/1478088706qp063oa](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)
- Clarke, V. & Kitzinger, C. (2005). “We’re not Living on Planet Lesbian”: Constructions of Male Role Models in debates about lesbian families. *Sexualities* 8: 137. DOI: [10.1177/1363460705050851](https://doi.org/10.1177/1363460705050851)

Coltrane, S. (2000). *Research on Household Labor: Modeling and Measuring the Social Embeddedness of Routine Family Work*. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1208–1233. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01208.x

Conway, J., Bourque, S., & Scott, J. (1987). *Introduction: The Concept of Gender*. *Daedalus*, 116(4), XXI-XXX. Retrieved April 7, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/20025120>

Croft, A., Schmader, T., Block, K., & Baron, A. S. (2014). *The Second Shift Reflected in the Second Generation*. *Psychological Science*, 25(7), 1418–1428. doi:10.1177/0956797614533968

Chang, M. (2007). *Cultural differences in parenting styles and their effects on teens' self-esteem, perceived parental relationship satisfaction, and self-satisfaction* [Diplomová práce, Carnegie Melon University].
https://kilthub.cmu.edu/articles/thesis/Cultural_differences_in_parenting_styles_and_their_effects_on_teens_self-esteem_perceived_parental_relationship_satisfaction_and_self-satisfaction/6684062

Čáp, J. (1993). *Psychologie výchovy a vyučování*. Karolinum.

Čáp, J. (1996). *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. ISV – Institut sociálních věcí

Český statistický úřad. (2018, 14. septembra). *Svateb přibývá*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/svateb-pribyva>

De Singly, F. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Portál.

Dytrych, Z. Matějček, Z.(1994). *Děti, rodina a stres*. Ministerstvo zdravotnictví ČR a Psychiatrické centrum Praha.

Elišková, Z. (2008). *Funkčnost neúplné – rozvedené rodiny ve vztahu k dítěti*. In: *Prevence úrazů, otrav a násilí*, vol. 2, 4, s. 139–148.

Falk, P. J. (1989). Lesbian mothers: Psychosocial assumptions in family law. *American Psychologist*, 44(6), 941–947. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.6.941>

Flaks, D. K., Ficher, I., Masterpasqua, F., & Joseph, G. (1995). Lesbians choosing motherhood: A comparative study of lesbian and heterosexual parents and their

children. *Developmental Psychology*, 31(1), 105–114. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.31.1.105>

Gartrell, N., & Bos, H. (2010). *US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents*. *PEDIATRICS*, 126(1), 28–36. doi:10.1542/peds.2009-3153

Gecková, A., Koteková, R. Šimová, E.(1998). *Psychológia rodiny*. PeGaS s.r.o Michalovce.

Gershon, T. D., Tschann, J. M., & Jemerin, J. M. (1999). *Stigmatization, self-esteem, and coping among the adolescent children of lesbian mothers*. *Journal of Adolescent Health*, 24(6), 437–445. doi:10.1016/s1054-139x(98)00154-2

Giddens A. (1999). *Sociologie*. Argo.

Gillernová, I. (2004). *Způsob výchovy v současné české rodině z pohledu dospívajících chlapců a dívek*. In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny: Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl.

Golombok, S., Spencer, A., & Rutter, M. (1983). *Children in lesbian and Single-parent Households: Psychosexual and Psychiatric Appraisal*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 24(4), 551–572. doi:10.1111/j.1469-7610.1983.tb00132.x

Green, R., Mandel, J. B., Hotvedt, M. E., Gray, J., & Smith, L. (1986). *Lesbian mothers and their children: A comparison with solo parent heterosexual mothers and their children*. *Archives of Sexual Behavior*, 15(2), 167–184. doi:10.1007/bf01542224

Haimes, E., & Weiner, K. (2000). “Everybody”s got a dad...’. *Issues for lesbian families in the management of donor insemination*. *Sociology of Health and Illness*, 22(4), 477–499. doi:10.1111/1467-9566.00215

Hendl, J.(2016). *Kvalitativní výzkum*. Portál.

- Horská, P., Kučera M., Maur, E., Stloukal, M. (1990). *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Panorama Praha.
- Hrdličková, A. (2007). *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií.
- Javaid, G. A. (1993). *The children of homosexual and heterosexual single mothers*. *Child Psychiatry & Human Development*, 23(4), 235–248. doi:10.1007/bf00707677
- Kaňka, P. (2000). *Abeceda homosexuality*. In: 004.cz [online] [cit. 2012-05-04]. Dostupné z: http://www.004.cz/storage/abeceda_homosexuality.pdf
- Kutálková, P. (2015). *Duhové rodiny ve stínu státu*. Prague Pride, z.s.
- Laca, S. (2013). *Výchova-Rodina-Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií.
- Malach, J. (2007). *Teorie a metodika výchovy*. Univerzita Jana Amose Komenského (Praha).
- Manniová, J. (2007). *Rodičovská autorita a styly výchovy: činitele ovlivňující výchovu v rodině*. *Pedagogická orientace*, 17(1), 34–44.
- Maříková, H., Petrušek, M., Vodáková, A. (1996). *Velký sociologický slovník*. Karolinum.
- Nedbálková, K. (2005). Lesbické rodiny: Mezi stereotypem a autenticitou. *Biograf* (38): 38 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3802>
- Nedbálková, K. (2011). *Matky kuráže: Lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha Slon.
- Polášková, E. (2009). *Plánovaná lesbická rodina: Klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. Brno: Masarykova univerzita.
- Smetana, J. G. (2017). *Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs*. *Current Opinion in Psychology*, 15, 19–25. doi:10.1016/j.copsyc.2017.02.012
- Smith, T. W. (2011). Cross-National Differences in Attitudes towards Homosexuality. *UCLA: The Williams Institute*. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/81m7x7kb>

- Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Portál,
- Sokolová, V. (2004) „*A co děti? ...*“: gay a lesbické rodičovství. In ABC feminismu. Brno: NESEHNUTÍ
- Soukup, M. (2009). *Základy kulturní antropologie*. Akademie veřejné správy
- Sümer, N., Pauknerová, D., Vancea, M., & Manuoğlu, E. (2019). *Intergenerational Transmission of Work Values in Czech Republic, Spain, and Turkey: Parent-Child Similarity and the Moderating Role of Parenting Behaviors*. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 682(1), 86–105. doi:10.1177/0002716219830953
- Štech, S., Viktorová, I. (2001). *Vztahy rodiny a školy – hledání dialogu*. In Kolláriková, Z. Pupala, B., (eds.). *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál
- Šulová, L.(2007). *Psychická deprivace a traumatizace*. In kolektiv autorů. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. IREAS.
- Tasker, F. (2005). *Lesbian Mothers, Gay Fathers, and Their Children*. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 26(3), 224–240. doi:10.1097/00004703-200506000-00012
- Tasker, F. L., & Golombok, S. (1997). *Growing up in a lesbian family: Effects on child development*. Guilford Press.
- Tasker, F., & Patterson, C. J. (2007). *Research on Gay and Lesbian Parenting*. *Journal of GLBT Family Studies*, 3(2-3), 9–34. doi:10.1300/j461v03n02_02
- Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I., & Brewaeys, A. (2003). *Family functioning in lesbian families created by donor insemination*. *American Journal of Orthopsychiatry*, 73(1), 78–90. doi:10.1037/0002-9432.73.1.78
- Zákon č. 116/2006 Sb., *Zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů* (2006).

Zoznam príloh

Príloha 1 – Ukážka rozhovoru